

PREGLED ZGODOVINE KRAJA ROGATEC

Bogata preteklost majhnega obmejnega trga

Predmetno področje: Zgodovina

Raziskovalna naloga

Mentor:

Josipa Hrepevnik, prof. zgodovine

Avtor:

Lana Očko

Rogaška Slatina 2021/2022

KAZALO VSEBINE

1. POVZETEK.....	0
2. ABSTRACT.....	0
3. UVOD.....	1
4. VSEBINSKI DEL.....	3
4.1. Umestitev Rogatca v obmejni prostor	3
4.2. Rogatec skozi čas.....	4
4.2.1. Prazgodovina.....	4
4.2.2. Romanizacija.....	4
4.2.3. Naselitev naših prednikov	6
4.2.4. Prve omembe kraja.....	7
4.2.5. Fevdalni gospodje Rogatca	7
4.2.6. Srednjeveški Rogatec	8
4.2.7. Rogatec v 18. in v prvi polovici 19. stoletja.....	9
4.2.8. Rogatec v 19. in 20. stoletju	10
4.2.9. Rogatec v času obeh svetovnih vojn	13
4.2.10. Dogajanje po letu 1945	16
4.2.11. Osamosvojitev Slovenije.....	18
4.2.12. Rogatec danes.....	19
4.3. Vloga reke Sotle ter odnos med Slovenci in Hrvati v Občini Rogatec	20
4.4. Pomembnejši kulturno zgodovinski spomeniki.....	21
4.4.1. Dvorec Strmol	21
4.4.2. Grad Gornji Rogatec	24
4.4.3. Trg Rogatec	26
4.5. Rogaška župnija.....	32
4.5.1. Cerkev Sv. Jerneja, Rogatec.....	33
4.5.2. Podružnična cerkev Sv. Hijacinte Marescotti, Rogatec	38
5. ZAKLJUČEK	41
6. SEZNAM LITERATURE	42

1. POVZETEK

Rogatec je majhen kraj, ki leži na današnji meji s Hrvaško. Pokrajina, v kateri je nastal, se uveljavlja pod imenom Rogaško podolje ali Zgornje Sotelsko. Neposredna okolica Rogatca je bila poseljena že v prazgodovini, kar nam dokazujejo številne najdbe, izmed katerih je najpomembnejša najdba bronaste sekirice v Rogatcu, ki jo danes hrani Ptujski muzej. Tudi iz časa Rimljanov so najdbe pogosto zastopane. Širjenje rimskega imperija je dajalo Rogatcu prometno in obmejno strateško vlogo. Rimska vojaška in trgovska naselbina, sedaj imenovana Rogatec, je v rimskem času prejela ime Mansio Ragondonae, bližnja Donačka gora pa se je imenovala Mons Claudius po znanem rimskem vojskovodji. V 6. stoletju so na območje rimske Panonije in Norika začeli prodirati Slovani ter Obri, s čimer je rogaška pokrajina ponovno postala obmejno območje. Prva pisna omemba Rogatca seže v daljno 12. stol., ko se leta 1130 omenja pod nazivom Roas. Kot trg je bil Rogatec prvič omenjen 1238. Med 12. in 15. stol. je njegov pomen čedalje bolj rasel, saj je bil najpomembnejše tržno naselje v krški posesti in v Savinjski marki. V 15. stoletju se omenja tudi kot mesto, kar pa zaradi premajhnega števila prebivalcev ni postal. 18. stol. velja za obdobje, ko je kulturno-umetniški razvoj kraja dosegel svoj vrhunec in je bil omenjen tudi kot »umetniška kolonija«. Po razgibanem umetniškem obdobju so Rogatec prevzele upravne in sodne reforme Marije Terezije in Jožefa II., ko je trg na upravnem področju doživel precejšnje spremembe. S prelomom 18. in 19. stoletja je prišlo do dokončnega zatona fevdalizma in s tem tudi do razvoja novih gospodarskih dejavnosti v Rogatcu. Nemški nacionalizem je v Rogatcu povzročil najtežje in najbolj žalostno obdobje celotne zgodovine kraja. 10. maja 1945 je bil Rogatec osvobojen. Povojno obdobje je bilo nekaj časa dokaj krizno, kasneje pa so se v Rogatcu ponovno začele razvijati nove dejavnosti, ki so kraju omogočile ostati pomembno gospodarsko središče.

Rogatec je danes poln kulturnozgodovinskih in naravnih znamenitosti, med katere med drugim spadajo trg Rogatec, Dvorec Strmol in Grad Gornji Rogatec. Pomembna je predvsem vloga reke Sotle, ki že več stoletij predstavlja mejo med hrvaškim in slovenskim prostorom.

Rogatec je kljub urbanizaciji še danes prelep in pomemben kraj z bogato zgodovino, katere se krajani močno zavedajo in jo tudi poznajo.

KLJUČNE BESEDE: Pregled zgodovine, Rogatec, Rohitsch, Roas, reka Sotla, Dvorec Strmol, Grad Gornji Rogatec, trg Rogatec

2. ABSTRACT

Rogatec is a small village located on today's boarder with Croatia. The region it belongs to is established under the name Rogaško podolje which is also called Zgornje Sotelsko. The immediate vicinity of Rogatec was inhabited in the prehistoric times, as evidenced by many numerous finds with the most important one of them being the discovery of a bronze ax that is now kept in a museum in Ptuj. Many finds originate from the Roman times as well. The expansion of the Roman empire gave Rogatec a traffic and border strategic role. Rogatec used to be a Roman military and commercial settlement and was named Mansio Ragondonae in the Roman times, while the nearby Donačka gora was referred to as Mons Claudius after a Roman general. In the 6th century Slavs and Obri began to penetrate the area of Roman Pannonia and Noricum, making the Rogaška region a border again. The first written mention of Rogatec was in the 12th century, more precisely in 1130, when it was mentioned under the name Roas. It was first mentioned as a market in 1238. Between the 12th and 15th centuries its importance continued to grow, till it became the most important market settlement in the Krško estate and in the Savinjska marka. In the 15th century, it was also mentioned as a city but due to the small number of inhabitants Rogatec never actually became one. The 18th century is considered to be the period when the cultural and artistic development of the place reached its peak and was also mentioned as an "art colony". After a varied artistic period, Rogatec took over the administrative and judicial reforms of Maria Theresa and Joseph II. The market then underwent significant changes in the administrative field. With the turn of the 18th and 19th centuries, feudalism finally collapsed and with it the development of new economic activities in Rogatec. German nationalism brought Rogatec the most difficult and sad period of its entire history. On May 10th 1945, Rogatec was liberated. The post-war period was quite hard for some time, but later new activities began to develop again in Rogatec, which made Rogatec an important economic centre again.

Today, Rogatec is full of cultural, historical and natural sights, including the Rogatec Square, Manor Strmol and Gornji Rogatec Castle. What is also very important is the role of the Sotla River which has been the border between Croatia and Slovenia for centuries.

Despite the urbanization, Rogatec is still a beautiful and important place with a rich history which the locals know and are well aware of.

KEYWORDS: History overview, Rogatec, Rohitsch, Roas, Sotla River, Manor Strmol, Gornji Rogatec Castle, Rogatec Square

3. UVOD

V takem sem rodil se kraju,

ki ni bil podoben raju:

breg pri bregu, vmes doline,

grbaste kakor krtine.

Jelše zrle so v potoke,

Z njimi vrbe žoltooke,

a so malo rib uzrle,

ker so v sušnih letih mrle.

Trsje tod, ondod pod Goro

za veselje in pokoro.

Včasih dobro je rodilo,

z vinom sode napolnilo.

(avtor: Jože Šmit)

Kraji so kot ljudje, kar pomeni, da ni pomembno kako veliki so vendar to kaj predstavljajo in o čemer nam pričajo. Ohranjanje in poznavanje zgodovine vsakega kraja nam omogoča zavedanje, da nečemu pripadamo. V vsakem kraju se njegova zgodovina prepleta s preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo hkrati. Dogodki iz preteklosti nas vodijo po poti in tako rišejo prihodnost vsakega kraja. Čeprav je Rogatec majhen in vsakdanji kraj, nam njegova bogata zgodovina pripoveduje drugače.

Cilj raziskovanja zgodovine Rogatca je najti čim več avtentičnih virov iz več tisočletne zgodovine našega malega kraja. V svoji raziskovalni nalogi smo skušali raziskati in dokazati bogato zgodovino Rogatca skozi čas, saj si Rogatec tako kot vsak kraj zasluži, da njegovo zgodovino poglobljeno raziščemo in jo predstavimo predvsem mlajšim ljudem, ki je mogoče še ne poznajo in se je v celoti ne zavedajo.

Na svoji poti raziskovanja so nam pomagali prebivalci Rogatca, ki so nam pripovedovali o zanimivih in poučnih zgodbah iz preteklosti. V nas so vzbudili zavedanje, kako pomembno je poznati zgodovino svojega kraja, ugotovili pa smo tudi, da je zgodovina veliko večja kot si predstavljamo. V kraju namreč prebivajo številni krajani, ki imajo močno naklonjenost svojemu kraju in so nanj izredno ponosni. Eden izmed njih je bil tudi slovenski pesnik, novinar, urednik in prevajalec Jože Šmit, katerega nenaslovljeno pesem, ki nam priča o življenju v Rogatcu, smo uporabili v začetku uvoda. V letošnjem letu 2022 obeležujemo tudi 100. obletnico njegovega rojstva.

Pri raziskovanju smo se poslužili različnih metod dela. Najprej smo obdelali že obstoječo literaturo o tem obmejnem kraju, nato pa je sledilo delo na pisnih in materialnih virih ter ustnih pričevanjih. Poleg tega smo tudi raziskali vodnike in zbirke Arhiva Republike Slovenije, Pokrajinskega arhiva Maribor ter Zgodovinskega arhiva Celje. Poleg raziskovanja vloge Rogatca skozi čas, nas je zanimala tudi mejna reka Sotla, ki ločuje Hrvaški in Slovenski prostor. V raziskovalni nalogi smo skušali raziskati vlogo te meje ter poskušali najti odgovor na vprašanje: Ali je reka ljudi skozi čas med seboj združevala ali ločevala? Poleg tega smo raziskali tudi umetnostnozgodovinske ustanove v rogaškem trgu in bližnji okolici.

Izhajamo iz prepričanja, da je zgodovina živa le, če jo poznamo. Materialni, pisni in ustni viri iz preteklosti so poučne zgodbe, ki nam dokazujejo, da zgodovina Rogatca še živi.

4. VSEBINSKI DEL

4.1. Umestitev Rogatca v obmejni prostor

Pokrajina, v kateri je nastal Rogatec se uveljavlja pod imenom Rogaško podolje ali Zgornje Sotelsko. Na severu jo obdaja vzpetina, ki se razteza od Paškega Kozjaka preko Konjiške gore proti Boču, Donački gori in nato v Ravno goro. Na jugu je pokrajina omejena z vmesnimi vzpetinami kot sta Žusem ter Rudnica, ki z Resevno, Bohorjem ter Orlico omejuje Kozjansko pokrajino, katere ime se v zadnjem desetletju vse pogosteje uporablja za celotno nekdanjo šmarsko občino in torej tudi za Rogaško podolje. Na vzhodu si pot utira mejna reka Sotla, preko katere se pokrajina širi v Hrvaško Zagorje in se zaključi z Desiniško goro in Kunagoro. Podolje leži v alpski smeri; v dolžino sega 24 km, v širino pa 5-14 km in je sestavljeno iz več nizkih in ozkih dolin potokov. Doline potokov bi lahko razdelili na Rogaško podolje na vzhodu in Šmarno podolje na zahodu. Potoki segajo v smeri vzhod-zahod (npr. Šmarski potok, Tinski potok, Dolgi potok, Zibika, Zg. Sotla) in šele v ospredju podolja se Sotla usmeri proti jugu.¹

Pokrajina je bila poseljena že v prazgodovini, o čemer pričajo arheološke najdbe iz konca železne dobe. Zgornje Sotelsko je bilo poseljeno dokaj gosto. V rimskem času je bila čez njega speljana cesta, ki je povezovala predalpski svet s Panonsko nižino.² Ob njej so nastala večja urbanizirana naselja Šmarje, Rogaška Slatina in Rogatec. Strnjenih vaških naselij ni bilo veliko, glavna oblika naselij so predvsem zaselki in samotne kmetije. Pokrajina je bila za naše prednike dovolj ugodna, da so se tu naselili in postali kmetovalci. Naravna bogastva so skromna ležišča premoga, kremenčevega peska, gradbenega kamna, mineralnih vrelcev in velikih gozdov.³ Prometna vloga in obmejna lega sta območju vse skozi čas omogočili hiter razvoj. Opažamo torej, da je pokrajina Rogaškega podolja ali Zgornjega Sotelskega na videz povsem običajna in vsakdanja, a kljub temu slikovita ter polna skritih naravnih lepot in dogodkov iz preteklosti.

¹Enciklopedija Slovenije, str. 10.

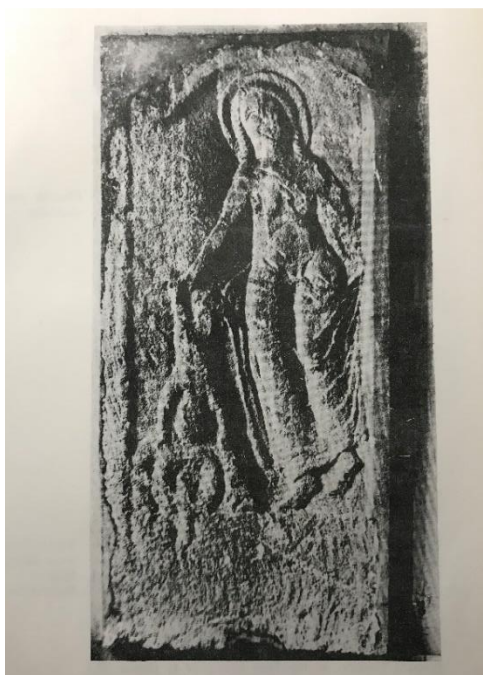
²Enciklopedija Slovenije, str. 10.

³Erjavec, str. 15-17.

4.2. Rogatec skozi čas

4.2.1. Prazgodovina

Na območju Rogaškega podolja je več najdišč, ki potrjujejo zgodnjo poselitev pokrajine. Najstarejše najdbe kamnitih sekir in drugega orodja segajo v neolitik, nekaj najdišč je tudi iz bronaste dobe. Iz tega obdobja je najpomembnejša najdba bronaste sekirice v Rogatcu, ki jo danes hrani Ptujski muzej. Iz železne dobe, ko so na našem območju prebivali Iliri in Kelti, je najpomembnejša najdba keltskih kovancev. Ena izmed najlepših najdb iz tega časa pa je gotovo umetniška reliefna upodobitev žene, ki po eni izmed možnih razlag ubija otroka (slika 1).⁴

*Slika 1: Umetniška reliefna upodobitev žene, ki ubija otroka.
(vir: Rogatec s kraji)*

4.2.2. Romanizacija

Na območju rogaške pokrajine in v okolici Rogatca so najdbe iz rimske dobe pogosto zastopane. Rimljani so v Rogatec prihajali v zavetje Dijeve (Donačke) gore, kjer so izdelovali spomenike.⁵ Širjenje rimskega imperija je dajalo Rogatcu prometno in obmejno strateško vlogo.

⁴Erjavec, str. 18-20.

⁵Koropec, str. 73.

Rimska vojaška in trgovska naselbina, sedaj imenovana Rogatec, je v rimskem času prejela ime Mansio Ragondonae, bližnja Donačka gora pa se je imenovala Mons Claudius po znanem rimskem vojskovodji.⁶ Območje je spadalo pod provinco Panonijo, sprva Zgornjo, nato Spodnjo Panonijo.⁷ Iz tega obdobja je zagotovo najpomembnejša najdba reliefa krilatega zmaja ter kamnite plošče z napisom *Razsuti temelj nepremagljivega sončnega boga Mitra je zopet zgradil Aurelius Instinicanus, vojskovodja obeh Panonij*⁸. Napis dokazuje, da je v bližini Donačke gore stal rimski mitrej.

Rimljani so v svojem času gradili značilne ceste. Takšna je bila cesta, ki je potekala od Emone preko Celeie v Poetovio. Možno je, da se je cesta pri Lembergu v okolici Šmarja pri Jelšah razcepila na dva kraka in da je eden izmed njih vodil skozi Rogatec in nato ob vzhodni strani Donačke gore skozi Žetale v Ptuj, zato je treba omeniti tudi ostanke rimske ceste pod Donačko goro. Kot zanimivost lahko omenim, da je iz ljudskega spomina na nekdanjo s kamni tlakovano rimsko cesto najverjetneje izviralo ime rogaškega naselja Tlake.⁹ Leta 1862 in 1863 so še bili vidni sledovi tlakovane ceste. Pomembna je najdba gradišča, ki ga domačini imenujejo »Hof« v nemščini oz. »Dvor« in leži na južnem pobočju Donačke gore med cerkvico Sv. Donata in vrhom gore. Orožen pripoveduje, da so bila vhod dva do tri metra široka vrata, v notranjosti pa so sledi stanovanjskih zgradb, ki so tam nekdanj stale in so bile urejene po ulicah. Pravi tudi, da bi naj po legendi na vrhu Donatiberga (Donačka gora) stal tempelj Mitre in da naj bi bila pozneje na istem območju zgrajena cerkev Sv. Donata. Po njegovem mnenju je tempelj stal na omenjeni rimski cesti, kjer so bile najdene starine in ne na vrhu Donatiberga, ki ponuja lep prostor za precej večji tempelj.¹⁰ Na tistem območju so našli sponke (figule), novce, puščice ter žlindro. Nad prevalom ceste proti Žetalam je območje imenovano »Britof«, kjer je bil najden sarkofag iz peščenca z ostanki skeleta in novčičem Konstantina Velikega iz obdobja okrog 300 n. št. Sarkofag je zakopan pri cerkvi Sv. Jurija, ki leži pod Donačko goro. Leta 1733 je bil najden še en sarkofag, leta 1944 pa so tam našli tudi skeletni grob. Najdena je bila skeletna krsta iz peščenjaka, ki je najverjetneje merila 160 cm. Po 5. stol. se je število Rimljanov na tem območju zaradi pritiska barbarskih narodov začelo manjšati.¹¹

⁶Erjavec, str. 20-21.

⁷Orožen, str. 6.

⁸Erjavec, str. 21.

⁹Erjavec, str. 20-21.

¹⁰Orožen, str. 8-9.

¹¹Erjavec, str. 21-22.

V naše kraje so vdirali Goti, Huni, Langobardi ter Obri, za njimi pa so se v 6. stol. priselili tudi Slovani. O naših prednikih ne vemo prav veliko, saj iz obdobja, ko so se naseljevali na naše območje, nimamo prav veliko virov. Šele s propadom Karantanije so se od 9. stol. dalje začeli ohranjati viri, ki so nam ponovno omogočili nadaljnjo raziskovanje rogaške zgodovine.

4.2.3. Naselitev naših prednikov

V 6. stol. so na območje rimske Panonije in Norika začeli prodirati Slovani ter Obri, s čimer je rogaška pokrajina ponovno postala obmejno območje. Z nastankom Karantanije je rogaška pokrajina postala del Posavske pokrajine. Celotna spodnje karantanska pokrajina vključno z Rogatcem je bila do leta 1759 podrejena Oglejskemu patriarhatu.¹² Med Posavsko in Hrvaško krajino je bila reka Sotla, ki je postala mejna reka prvič prav takrat in je svojo funkcijo obdržala še do danes. Med Posavsko krajino in Spodnjo Panonijo pa je prevzelo mejno vlogo Boško pogorje.¹³ Do konca 9. stol. je Karantanska samostojnost propadala in Slovenci so pristali pod frankovsko-bavarsko nadoblastjo. Rogaška pokrajina je v 10. stoletju tako spadala v novoustanovljeno savinjsko obmejno marko, ki je zajemala območje med Savo, Savinjo in Sotlo. Na območje rogaške pokrajine se je začelo priseljevati nemško plemstvo. Prvi upravitelj savinjske marke je postal grof Viljem I., kasneje pa njegov sin Viljem II. Nemški cesar Henrik II. je z listino leta 1016 sinu Viljema I., Viljemu II., podaril vso območje Savinjske marke, vključno z Rogatcem. Po padcu grofa Viljema II., je posest podedovala njegova žena Hema bolj poznana kot Sv. Ema.¹⁴ Ema, rojeni okoli leta 998 na gradu Pilštanj, sta bila oče Engelbert in mati Tuta prva vzgojitelj. Kasneje sta jo vzgajala Henrik II. in Kunigunda. V tem okolju je spoznala svojega bodočega moža Viljema. Viljem in Ema sta imela sina Viljema in po ljudskem izročilu tudi sina Hartviga. Smrt Viljema II. pripovedujeta ustno izročilo in zgodovinski spomin, ki se med seboj razlikujeta. Po ustnem izročilu bi Viljem II. naj umrl ob vrnitvi z romanja v Rim, medtem ko zgodovinski spomin pripoveduje, da je Viljema II. ubil Adalbert Eppensteinski, ki je bil karantanski mejni grof ob Muri. Grofica je ostala edina dedinja velike posesti, na kateri je ustanavljala škofije in dala postaviti številne cerkve. Pred smrtjo, leta 1042 je posesti razdelila med svoje sorodnike in zaščitnike, največji del od Šoštanja do Sotle pa je podarila ženskemu samostanu ob Krki pri Osojskem jezeru na Koroškem. Cerkev jo je v zahvalo proglasila za blaženo, salzburški nadškof pa je Hemino posest leta 1072 spremenil in podaril novoustanovljeni krški škofiji.¹⁵

¹²Orožen, str. 8.

¹³Koropec, str. 73.

¹⁴Erjavec, str. 22-24.

¹⁵Grobelnik, str. 27-28.

4.2.4. Prve omembe kraja

Sodeč po trditvah zgodovinskih raziskovalcev, obstaja več različnih virov o prvi omembi kraja. Po mnenju Ignacija Orožna naj bi se Rogatec prvič kot naselje prvič omenjal šele leta 1491, kar je dokaj pozno. Pred tem naj bi se omenjal že 1322, kasneje pa v listinah še 1334 in 1338. Iz najstarejših virov se Rogatec prvič omenja leta 1130, ko je kralj Lotar III. med posestvi, ki jih je krški škofiji potrdil kot lastnino, omenil tudi grad Roas.¹⁶ Omenja se pa tudi pod nazivom Purch von Rohacz. Ime se kasneje pojavlja v raznih različicah – Rohats (1207) ter Rohates (1254). Prvotno ime naj bi izviralo iz besede rog po Rogaški ali Donački gori, ki ima z zahodne smeri obliko roga.¹⁷

4.2.5. Fevdalni gospodje Rogatca

Fevdalni gospodje Rogatca so se pogosto menjavali, na kar je vplivala politična in upravna ureditev dežele. Združitev mejnih mark Ptujске in Štajerske ter ustanovitev vojvodine Štajerske leta je bila prva takšna sprememba, s katero je rogaška pokrajina ponovno postala obmejno področje med Hrvaško kraljevino in vojvodino Štajersko. To je pripeljalo do spremembe lastništva rogaškega posestva, ki ga je krška škofija prepustila v fevd štajerskemu vojvodi Otokarju IV. Po njegovi smrti je posest prevzel Leopold V. Babenberški, s čimer se Štajerska priključi Avstriji in lastništvo rogaškega fevda se ponovno menja. Prvi fevdniki rogaškega gospodarstva okrog leta 1130 so bili Traungavški mejni grofje, katerim so sledili konjiški gospodje. Leta 1197 postaneta lastnika Berthold in Štefan von Roas in z njima rod rogaških plemičev oz. Rogaških gospodov. Prvima lastnikoma je okrog leta 1205 sledil Albert Rogaški, njemu pa njegov sin Henrik I. Rogaški, ki je bil znan tudi kot roparski vitez. Njegova sestra Zofija Rogaška je v lokalni zgodovini pomembna osebnost in velja za ustanoviteljico ženskega samostana v Studenicah pri Poljčanah.¹⁸

Plemič Albert se je poročil z eno izmed hčera Ortolfja Konjiškega in si s tem pridobil krško fevdno gospostvo Rogatec poleg tega pa še Zbelovo ter Štatenberg. Rodili so se jima štirje otroci: Henrik, Rihca, Zofija in Gertruda. Posestva okoli Studenic in graščino Freistein je podedovala Zofija. Po moževi smrti se je Zofija preselila v Studenice, ki ležijo na severovzhodnem podnožju Boča ter začela graditi samostan in cerkev, z namenom, da bi okoli sebe zbrala vdove in device ter z njimi služila bogu. Samostan in cerkev sta bila postavljena v

¹⁶Grobelnik, str. 29.

¹⁷Erjavec, str. 23.

¹⁸Erjavec, str. 23.

letih 1237-1245. Sama je darovala 12 kmetij v Studenicah, podprla pa jo je tudi njena sestra, ki jih je darovala 20. Zofija se je po letu 1263 odpovedala svojemu dednemu deležu posestva in s tem prenehala voditi samostan. Umrla je leta 1278. Samostan pa je še do danes ostal pomembno duhovno in kulturno središče.¹⁹

Naslednji lastnik je bil Zofijin nečak Henrik, ki je po vsej verjetnosti bil zadnji lastnik iz rodbine rogaških gospodov. Henrik je leta 1277 prišel v spor s krškim škofom in se je zaradi tega odrekel rogaškemu fevdu. Škof je posest nato podelil njegovemu sorodniku Otonu Lichtensteinskemu, ki jo je že leta 1301 prodal Ulriku Žovneškemu. S tem je Rogatec prešel v last bodočih celjskih grofov oz. žovneških gospodov, rod rogaških gospodov pa je izumrl. Žovneški gospodje so rogaško posest prepuščali svojim oskrbnikom, ki so bili iz vrst nižjega plemstva in so se pogosto menjavali. Od leta 1301 do 1456 jih je posest oskrbovalo kar deset. Celjski grofje so od krške škofije postopoma dobivali tudi ostala območja rogaške in kozjanske pokrajine. Spoštovali so krško fevdno nadoblast, ki jim je bila s strani škofa dvakrat potrjena – leta 1344 in 1448. Celjski grofje so utrjevali svojo oblast in posest trdno držali v svojih rokah. Ko so celjski grofje izumrli, so rogaško posest prevzeli Habsburžani, ki pa niso več spoštovali fevdne nadoblasti krških škofov.²⁰

4.2.6. Srednjeveški Rogatec

Rogatec je že v času Rimljanov prevzel zelo pomembno vlogo obmejnega in trgovskega kraja, ki se mu je v srednjem veku še bolj povečala. Že v 11. stoletju je postal eden izmed petih glavnih fevdov krške škofije: Planina, Podsreda, Kunšperk, Rogatec in Lemberg. Njegov pomen pa je predvsem v obdobju med 12. in 15. stol. še bolj rasel, saj je bil najpomembnejše tržno naselje v krški posesti in tudi v Savinjski marki. Pomemben je bil srednjeveški trg Rogatec, kjer so prebivali obrtniki ter kmetje, nekajkrat letno pa so tam potekali tudi sejmi, saj so leta 1550 bile trgu podeljene sejemske pravice. Prometna vloga kraja ob križišču pomembnih poti in tudi obmejna lega mu je omogočila razcvet trgovine in obrti.²¹ Rogatec je bil kot trg prvič omenjen 1283. Okrog 15. stoletja pa se omenja tudi kot mesto, kar pa zaradi premajhnega števila prebivalcev ni nikoli postal.²² 1535 je bil Rogatcu podeljen trški grb.²³

¹⁹Erjavec, str. 30-32.

²⁰Erjavec, str. 30-32.

²¹<https://www.rogatec.si/kaj-videti/kulturne-znamenitosti/srednjeveski-trg-rogatec/> (dostop: 10. 1. 2022).

²²Oset, str. 15.

²³Krog, str. 13.

S severne strani je trg varoval Gornji Grad Rogatec, ki spada med najstarejše gradove na Slovenskem. Prvič se omenja leta 1192, zgrajen pa je bil že ob koncu 11. stoletja. V svojih delih ga omenjata Wolfram Von Eschenbach, ki opisuje bivanje na gradu v 13. stoletju, in Paolo Santonino, ki je v 15. stoletju obiskal Rogatec. Na severozahodni strani stoji grajski kompleks Strmola, prvič omenjen leta 1436, ko so celjski grofje Jakobu Strmolskemu podelili stolp pri Rogatcu. V 16. stoletju je bila stavba obdana z obzidjem in obrambnimi obzidnimi stolpiči, v 17. stoletju pa so stolpiče podrli in obzidje nadomestili z nizko zidano ograjo. V 19. stoletju je v stavbi bilo tudi okrajno sodišče, v okolici prelep park z obzidanim studencem.²⁴ Med 15. in 18. stol. je bil Rogatec podležen roparskih napadov Ogrov, Turkov ter Martolozov. Ljudje so se srečevali z vojnami, naravnimi katastrofami in kugo, ki je razsajala predvsem v letih 1646 in 1652. Razvoj samega trga so ovirale tudi kobilice, ki so uničile pridelke ter kmečki upori, ki so se pojavili leta 1515. Kraj je bil tako do konca 16. stoletja večkrat oropan in požgan.²⁵

4.2.7. Rogatec v 18. in v prvi polovici 19. stoletja

18. stol. velja za obdobje, ko je kulturno-umetniški razvoj kraja dosegel svoj vrhunec. Za takraten čas je veljalo obdobje baroka, ko so trg obnavljali in dograjevali mnogi baročni mojstri, na kar lepo kaže današnja podoba trga, v kateri so še vedno ohranjene baročne gradnje.²⁶ Barok se je iz Rima razširil v vse evropske dežele. Tako se je širil tudi v naše dežele, poseljene s Slovenci in mnoge so postale domovina zelo zanimivih in vrhunskih umetnin.²⁷ Ena izmed takšnih je prav gotovo cerkev sv. Jerneja, ki je v 18. stoletju postala središče dekanije.²⁸ Na griču nad njo stoji podružnična cerkev sv. Hijacinte, zahodno od farne cerkve pa je svoj prostor našel tudi grad Strmol. V teh letih so od trga do vrha hriba nasproti Strmola speljali Kalvarijo oz. križev pot. Na hribu nad cerkvijo sv. Hijacinte se je še do danes ohranila zadnja kapela kalvarije, imenovana Špornova kapela. V trgu je bilo v tem obdobju veliko število mojstrov – Erjavec jih navaja kar 15, zraven pa omenja, da so *Tako veliko število ustvarjalcev v tem času komaj presegla mesta: Celje, Ptuj, Maribor in Slovenska Bistrica*. Pravi tudi, da so *ostala mesta in trgi na Štajerskem za Rogatcem precej zaostajala*.²⁹ Umetniški mojstri, ki so takrat ustvarjali v Rogatcu so bili znani vsepovsod. Med njimi je vsekakor potrebno omeniti Antona Lerchingerja, baročnega freskanta (1723-1787) in rezbarja Janeza Jurija Mersija (1725-1788).

²⁴ <https://www.rogatec.si/dvorec-strmol/> (dostop: 15. 2. 2022).

²⁵ Erjavec, str. 33.

²⁶ Erjavec, str. 40-42.

²⁷ Vidmar, Kemperl, str. 11-14.

²⁸ Vidmar, str. 54.

²⁹ Erjavec, str. 40-42.

Rogatec je v svoji umetnosti blestel kot nikoli prej in nikdar za tem. Njegov vpliv se je razširil vse do Hrvaškega Zagorja na hrvaški strani in Prekmurja, Koroške ter Zasavja na slovenski strani. Dosegel je velik umetniški vzpon – Erjavec pravi, da je kraj v tem času bil *prava umetniška kolonija*.³⁰

Po razgibanem umetniškem obdobju so Rogatec prevzele upravne in sodne reforme Jožefa II. in Marije Terezije. Trg je na upravnem področju doživel precejšnje spremembe, izmed katerih je bila prva uvedba okrožij (kresij) z okrožnimi uradi kot organi državne oblasti. Rogatec je spadal pod okrožni urad Celje, kar pa še ni pomenilo izgube trške samouprave. To se je zgodilo šele v drugi polovici 18. stoletja, ko so bile uvedeni upravni in sodni okraj. Rogatec je s temi reformami izgubil svojo srednjeveško samoupravo.³¹

Obdobje 1848-1849 je čas marčne revolucije, ki je prinesla številne spremembe na področju organizacije uprave in sodstva. 1849 je bilo celjsko okrožje priključeno mariborskemu, tako je Rogatec v letih 1849-1867 spadal k mariborskemu okrožju. Mikola navaja, da *je med okrajnimi uradi na območju mariborskega okrožja v letih 1851-1867 deloval tudi okrajni urad Rogatec, ker je bil Rogatec v tem obdobju sedež upravnega in sodnega okraja*.³² Do leta 1867 je bila na stopnji okrajev združena sodna oblast z upravo. Ko je leta 1867 prišlo do ločitve sodne oblasti od uprave, so na sedežih prejšnjih krajevnih uradov ustanovili okrajna sodišča, s čimer je Rogatec istega leta postal sedež sodnega okraja Rogatec z okrajnim sodiščem. Leta 1849 je bilo na območju sodnega okraja Rogatec novoustanovljenih 21 občin (Žetale, Kočice, Dobrina, Nadole, Čermožišče, Sv. Florijan, Sv. Donat, Sv. Rok, Rogatec, Gornja in Spodnja Kostrivnica, Spodnje Sečovo, Rogaška Slatina, Tekačevo, Brestovec, Plat, Sv. Mohor, Sv. Trojica, Vrh sv. Katarine, Nimno in Rajnkovec). V Rogatcu so prve volitve potekale leta 1850.

4.2.8. Rogatec v 19. in 20. stoletju

S prelomom 18. stoletja je prišlo do dokončnega zatona fevdalizma in s tem tudi do razvoja novih gospodarskih dejavnosti v Rogatcu. Pomembne so bile predvsem železarstvo, premogovništvo in steklarstvo, najpomembnejša pa sta zagotovo bila obrtništvo in trgovina. Popisi prebivalstva so znani iz let 1869, 1890 in 1910.³³ V 19. stoletju se je dokaj hitro razvijala

³⁰Erjavec, str. 42.

³¹Mikola, str. 45-47.

³²Mikola, str. 46.

³³Mikola, str. 45-47.

tudi sosednja Rogaška Slatina, preko mejne reke Sotle pa je nastalo novo steklarsko naselje Straža, ki je postalo pomemben del novejšje rogaške zgodovine.³⁴

V trgu so v tistem obdobju svoje prostore našli okrajno sodišče, davčni, poštni, telegrafski in telefonski (PTT) urad (slika 2), urad za kontrolo meril, okrajno zastopništvo, okrajni šolski odbor, dvorazredna mešana osnovna šola, meščanska bolnica (špital), prostovoljno gasilsko in pevsko društvo ter dekanija in (nad)župnija Sv. Jerneja. V trgu so bili razviti še trgovina, mesarstvo, usnjarstvo, krznarstvo, čevljarstvo, tkalstvo, barvarstvo, krojaštvo, zlatarstvo, pekarstvo, klobučarstvo idr.³⁵ Leta 1903 je bila ustanovljena hranilnica in posojilnica, 1907 so odprli elektrarno, leta 1930 pa je Rogatec dobil še posebej pomembno pridobitev – Zdravstveni dom.³⁶

*Slika 2: PTT urad Rogatec.
(vir: osebni arhiv)*

21. decembra leta 1903 je bila slovesno odprta tudi železniška proga Grobelno-Rogatec,³⁷ leta 1924 pa tudi gozdna železnica na Donački gori in Resniku. Slednjo je dal zgraditi dr. Karlovšek, odvetnik iz Celja.³⁸ Služila je kot prometna pot za prevoz lesa iz gozdov Donačke

³⁴Erjavec, str. 42.

³⁵Erjavec, str. 43-44.

³⁶Marinc, str. 95-97.

³⁷Marinc, str. 96.

³⁸Skok, Pernat, str. 13.

gore in Resenika. Pričela naj bi se pri velikem skladišču lesa ob cesti Rogatec – Žetale pri zaselku Vrh v občini Žetale. Nato je proga vodila proti Medgoram, prelazu med Donačko goro in Resenikom. Tu se je razcepila proti zahodu na Donačko goro (882m) in proti vzhodu na Resenik (735m).³⁹

Proga je bila po vsej verjetnosti široka 60 cm ter dolga 4 km. Pokrivala je pragozdna zemljišča bogata z bukovim lesom, velikosti 25 ha. Na koncu proge proti Reseniku so bila kopišča, kjer je bilo iz manj kakovostnega lesa kuhano oglje. Za progo je bil značilen princip samotežnosti. Prazne vozičke so v gozd vlekli s konji, od tod pa so se polni naloženi sami vračali v dolino.⁴⁰

Železnica je bila zaradi neizpolnjenih pričakovanj leta 1932 ukinjena. Po delu trase gozdne železnice je bila leta 1981 zgrajena gozdna cesta, na Reseniku leta 1994 pa traktorske vlake.⁴¹ Trase proge so še vidne danes, ostankov tirov pa ni več možno najti.⁴²

*Slika 3: Prihod vlaka v Rogatec.
(vir: osebni arhiv)*

Vojaška uprava kraljevine SHS je zahtevala gradnjo nove železniške povezave med Krapino in Rogatcem. Sarajevski Progres je prevzel gradbena dela, ki so potekala med 15. 8. 1927 in 17. 2. 1930.⁴³ To je bil podaljšek proge Grobelno-Rogatec, ki je bila zgrajena že leta 1903 (že omenjena zgoraj). Odprtja proge se je udeležilo domače prebivalstvo ter ugledni gostje, med

³⁹Skok, Pernat, str. 13.

⁴⁰Skok, Pernat, str. 13.

⁴¹Skok, Pernat, str. 13.

⁴²Skok, Pernat, str. 13.

⁴³Marinc, str. 96.

katerimi sta bila tudi zagrebški nadškof Anton Bauer, s strani katerega je bila blagoslovljena in pomožni škof Ivan Jožef Tomažič. Navedeni podatki dokazujejo, da je bil Rogatec v 19. stoletju še vedno zelo pomembno prometno, trgovsko in gospodarsko središče. Vendar je kljub hitrem razvoju tudi Rogatec v 19. in začetku 20. stoletja prevzela invazivna doba germanizacije ter kapitalizma.

4.2.9. Rogatec v času obeh svetovnih vojn

Nemški nacionalizem je kmalu potrkal na vrata in povzročil najtežje in najbolj žalostno obdobje v celotni zgodovini kraja. Grobelnik piše, da so se dogodki v Rogatcu odvijali z veliko naglico. Vse se je začelo leta 1914. Junija tega leta naj bi v Rogatcu potekala birma, mesec kasneje pa so možje in fantje iz rogaške župnije že bili vpoklicani v vojno, iz katere se mnogi niso vrnili (slika 4). Prebivalci so se zavzeli, da bi pomagali vsem sirotam, vdovam in invalidom in začeli zbirati prispevke.⁴⁴

Življenje je bilo med vojno drugačno. V okolico Rogatca se je priseljevalo vedno več nemškega prebivalstva. Marinc navaja, da bi po avstrijskih virih naj v Rogatcu pred letom 1918 bilo 81% nemškega prebivalstva. Nemci so se poročali s Slovenkami in Hrvatami ter se stalno naselili v Rogatcu. Ljudje so bili ponemčeni, proces ponemčenja pa je potekal predvsem v trgih in mestih.⁴⁵ Ljudje so vedno bolj romali, ter hodili k svetim mašam, kjer so molili za svoje najbližje. Zaradi pomanjkanja moške delovne moči, so dela namesto njih morali opravljati otroci, ki so tudi pomagali pri domačih opravilih. V tistem obdobju so zaradi tega nekaj časa prenehali hoditi v šolo.⁴⁶

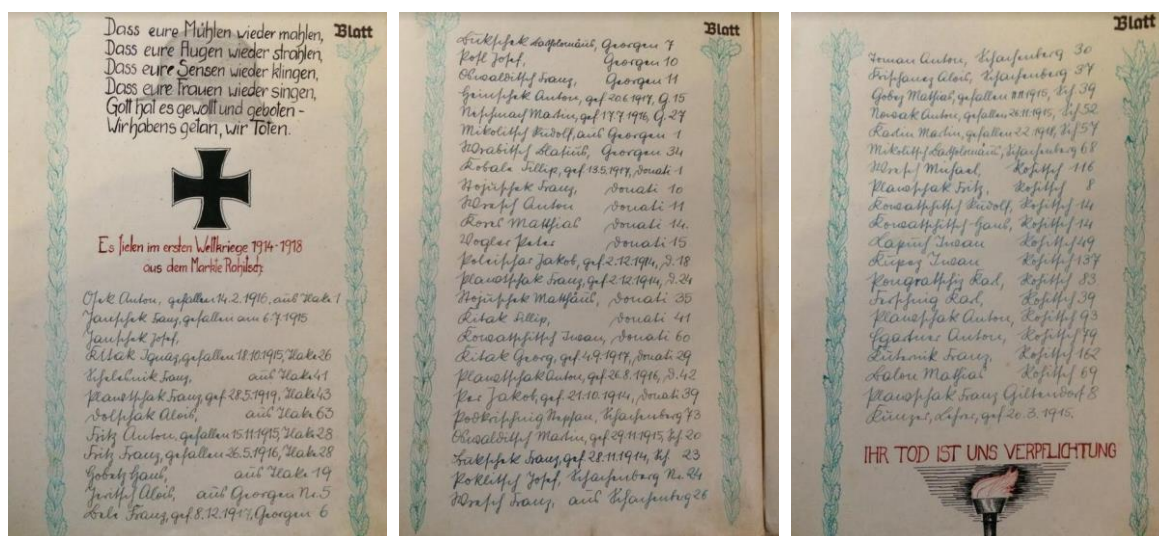
Leta 1918 je bila prva svetovna vojna končana in sledil je razpad Avstro-Ogrske ter kasneje nastanek Jugoslavije. Vse te spremembe so vplivale na nadaljnjo zgodovino Slovencev. Po letu 1848 je želja po Zedinjeni Sloveniji vedno bolj rasla. Ljudje so se zavzemali za slovenski uradni jezik in slovenski pouk v šolah. Grobelnik pravi, da se je nemški Rohitsch v tem obdobju preimenoval v slovenski Rogatec.⁴⁷

⁴⁴Grobelnik, str. 46.

⁴⁵Marinc, str. 87.

⁴⁶Grobelnik, str. 47.

⁴⁷Grobelnik, str. 49.

Slika 4: Padli v 1. svetovni vojni iz območja Rogatca. (vir: osebni arhiv)

V začetku 1918 so se zahteve po osvoboditvi vedno bolj stopnjevale, sredi istega leta pa je v Ljubljani že bil ustanovljen Narodni svet in razglašena samostojna Država Slovencev, Hrvatov in Srbov s središčem v Zagrebu. Decembra tega leta je bila razglašena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Slika 5: Trg Rogatec leta 1918. (vir: osebni arhiv)

Obdobje 1918-1941 predstavlja obdobje kraljevine, sprva SHS, po letu 1929 pa novoustanovljene Jugoslavije. Trg Rogatec je med tem časom še vedno bil politična občina, dokler ni leta 1933 občina Rogatec doživela spremembe. To je bilo prejetje odredbe, ki je določala, da morajo občine šteti vsaj 3000 občanov. Na osnovi le te, je istega leta prišlo do združitve občin Donačka gora, Rogatec, Stoperce, Sv. Florijan in Sv. Rok ob Sotli v občino Rogatec. Leta 1936 sta se iz te občine odcepila Stoperce in Grdina, kar je povzročilo, da je posledično nastala nova občine Stoperce. Celotna občina Rogatec je tako štela 3.445 prebivalcev.⁴⁸

⁴⁸Mikola, str. 91-92.

Pet let kasneje so Nemci zopet vdrlí na naše območje, kar je pomenilo začetek 2. svetovne vojne. Grobelnik navaja, da je nemško vojaštvo Rogatec doseglo na veliki petek, 12. aprila 1941.⁴⁹ Erjavec pa opisuje: *V petek, 12. aprila okoli 7. ure zjutraj je bilo na trgu mirno brez »žive duše«. Prvi se je pripeljal na trg nemški motociklist s prikolico ter dvema vojakoma in nato še ena takšna prikolica z do zob oboroženima vojakoma s strojnico ... Okoli vojaštva so se takoj začeli zbirati rogaški kulturbundovci z rdečimi trakovi s kljukastim križem...*⁵⁰ Okupatorji so na Hitlerjevo željo: »Machen Sie mir dieses Land wieder deutsch!« (Napravite mi to deželo zopet nemško) izganjali in uničevali predvsem višje izobražene ljudi tj. učitelje, duhovnike in uradnike. Eden izmed seznamov s vplivnejšimi prebivalci Rogatca je prikazan na sliki 6. Seznam je imensko razdeljen na zaposlene v kritični infrastrukturi (pošta, šola, železniška postaja, cerkev...) vključno z narodno pripadnostjo posameznika. Že leta 1939 in 1940 so bili v Gradcu pripravljene predlogi za izselitev določenih ljudi. 26. aprila 1941 so okupatorji 36 odraslih in nekaj otrok pregnali na hrvaški prostor. Vse skupaj bi naj bilo 13 družin (40 ljudi).⁵¹ V maju pa je bilo pregnanih tudi nekaj tukajšnjih duhovnikov.⁵²

Domačini so bili s strani Nemcev prisilno mobilizirani v nemško vojsko. Med mobiliziranci so se največkrat našli mladi fantje, ki so šteli le okrog dvajset let ali kaj več. Strah pred posledicami za njih same in njihovo družino, jih je vodil do tega, da niso imeli izbire in so morali, čeprav s težkim srcem, prijeti orožja v svoje roke. Na osnovi podatkov iz Zbornika Rogatec bi naj na območju Rogatca bilo v vojsko vpoklicanih 232 mladih moških, od teh pa naj bi jih na frontah padlo 42. Po novejših podatkih bi jih naj umrlo okrog 60.⁵³

Kot med prvo svetovno vojno, so se v cerkvah tudi v času druge svetovne vojne zbirali ljudje in molili za svoje najbližje. Polom Nemcev in izkrcanje zaveznikov v Normandiji leta 1944 pa je oznanjalo, da se vojna počasi premika proti koncu.

⁴⁹Grobelnik, str. 59.

⁵⁰Marinc, str. 111.

⁵¹Marinc, str. 113.

⁵²Grobelnik, str. 59.

⁵³Grobelnik, str. 64.

Verzeichnis der Behörden in Rogatec-Kohitsch.			
1./ Gericht:	Stefanios Franz, Vorstand, Slowene, I		
	Modis Kasimir, Richter, "		
	Golob Franz, Notar, "		
2./ Gendarmerie:	Uraj Alois, Kommandant, "		
	Kralj Anton, Stellvertreter, "		
	Hofer Robert, 3. ter, Knecht, "		
3./ Post:	Tulek Franz, Postmeister, Slowene, I		
	Zupan Franz, Postmeister, "		
4./ Schule:	Lager Mikoslav, Oberlehrer, Slowene, I		
	Bednik Angela, Lehrerin, "		
	Doljak Maria, Lehrerin, "		
	Klenovsek Mira, Lehrerin, "		
5./ Eisenbahn:	Jovanovic D. Stationchef, Serbe, I		
	Kovak Andreas, Verkehrsbeamter, Slowene, I		
	Kosterman Rado, Verkehrsbeamter, Deutsch, I		
6./ Kirche Amt.:	Pohrečki Ferdinand, Pfarrer, Slowene, I		
Verzeichnis der Vereine in Rogatec.			
1./ Feuerwehr:	Červak Josif, Obmann, Slowene, I		
	Golob Johann, Stellv., Knecht, I		
	Lazar Johann, Kassier, Kroat, I		
2./ Schul:	Bresinčak Mirko, Obmann, Kroat, I		
3./ Leserverein:	Bresinčak Mirko, Obmann, Kroat, I		
	Opletnik Martin, Kassier, Slowene, I		
4./ Gesangsverein/Lager:	Mikoslav, Obmann, Slowene, I		
5./ Četniki d.i., die Jugend, Schützengemeinschaft:	Bresinčak Mirko, Kroat, I		
6./ Dankepartasse:	Prak Janos, Obmann, Slowene, I		
	Dusman Josif, Stellv., Slowene, I		
	Kosman Jakob, Leiter, Slowene, I		
7./ Gewerbe:	Boja Karl, Bürgermeister, Slowene, I		
	Augustin Stefan, Stellvert., Slowene, I		
	Ilse Franz, Kassier, Slowene, I		
8./ MCH:	Kalterer Karl, Obmann, I		
	Pras Alois, Stellvertreter, I		
	Kaschnigek Leopold, Kassier, I		
Der Markt Rogatec braucht ca 3000 kg Mehl für die Versorgung der Bevölkerung pro Monat.			

Kohitsch-Verzeichnis in Kohitsch-Kapota.						
Inhaber:	Wieviel Lohse?	Ob Kasse?	Wieviel Lohse?	Mit wieviel Lohse?	National.	
1./ Hotel Post Inh. [Bresinčak, Spornasse in] Gili.	5	ja	15	20	slowenisch	
2./ Spornasse Wilma I	2	ja	0	0	slowenisch	
3./ Bresinčak Marija I	2	ja	5	5	slowenisch	
4./ Strohak Anton I	2	ja	0	0	slowenisch	
5./ Martin Andreas I	2	ja	0	0	slowenisch	
6./ Mithalen - Kelterer I	2	ja	0	0	deutsch	
7./ Strohach Agnes I	1	ja	0	0	slowenisch	
8./ Doljak Franz I	1	ja	0	0	slowenisch	
9./ Sporn Greta I	1	ja	0	0	hochdeutsch	

An Industrie liegt in Kohitsch nur 1 Tage mit Kohitsch, deren Inhaber ein Slowene namens Kobi ist, es gibt auch noch einige Schleifstein-Bräuer, wie Pa. Gledsch (deutsch) Pa. Karmetter (deutsch) Pa. Karmann (deutsch) und Opletnik (slowenisch).

Jenseits der Sella, aber unweit unseres Marktes befindet sich die einzige Glasfabrik in Jugoslawien, die Eigentum der Vereinigten Glasfabriken d.i. in Agna ist, deren Inhaber Volksdeutsche sind (Brüder Abel) und in Prestit wohnhaft sind. Die Fabrik beschäftigt ca 400 Arbeiter, wozu der Betrieb 70 % maschinell auswendig wird. Die Fabrik besitzt daneben auch ein "Werk" für die Selbstversorgung der Glasfabrik mit Kohlen (ca 6 Wagen täglich) mit einer Besetzung von 150 Leuten. Jenseits verfügt die Glasfabrik über eine eigene kalorische elektrische Zentrale (750 P. - 1500 P. ausser) mit welcher sowohl der eigene Glasfabrikbetrieb, als auch die Schleifsteinwerke in Kohitsch unterhalten werden. Der Markt Kohitsch, die Glasfabrik Kohitsch - außerdem mit der ganzen Lagerung mit elektrischen Strom versorgt. Kohitsch, dass die Glasfabrik, sowie deren Kalandrie jenseits der Sella liegt, also auf kroatischen Boden liegt. Inghausen war noch zu verstehen, dass die Glasfabrik, wie schon erwähnt, ausser der elektrischen Zentrale, noch ein Lager mit Kohitsch hat, natürlich liegen diese Lohse-Vertriebe in Bereich der Glasfabrik.

Mehl im Land dieses Kohitsch 4/4. April 1939
 "Mehl" im Land dieses Kohitsch 4/4. April 1939
 "Mehl" im Land dieses Kohitsch 4/4. April 1939

Mikoslav Kobi: 11. November 1939, Kohitsch nach dem 1. Weltkrieg
 Mikoslav Kobi: 11. November 1939, Kohitsch nach dem 1. Weltkrieg
 Mikoslav Kobi: 11. November 1939, Kohitsch nach dem 1. Weltkrieg

Slika 6: Poročilo rogaškega Kulturbunda v Gradec leta 1939.
(vir: Rogatec s kraji)

4.2.10. Dogajanje po letu 1945

10. maja 1945 je bil Rogatec osvobojen. Takrat so v trg ponosno vkorakale enote JLA. Sledil je poziv k popolnemu redu in miru. Pravila kot so prepoved vsakega prehoda iz kraja v kraj, prepoved izhoda civilnemu prebivalstvu, odstranitev nemških napisov ipd. so ohranjala Rogatec miren. Ustanovljen je bil tudi Krajevni odbor osvobodilne fronte (KO OF) Rogatec, ki je v obdobju maj-avgust 1945 opravljal funkcijo organa ljudske oblasti. Člani so se zavzemali predvsem za zagotovitev hrane za prebivalce Rogatca, saj je bilo po vojni živil zelo malo. Poskrbeli so tudi za šolstvo, omeniti je treba, da se je pouk ponovno pričel že 29. maja 1945. Po drugi svetovni se je število Nemcev na našem območju manjšalo. Ostalo je zelo malo avtohtonih Rogatčanov, veliko več novih ljudi pa se je priseljevalo.⁵⁴

Na volitvah novembra 1945 je zmagala ljudska fronta, katere nosilec je bil Josip Broz Tito in tako je nastala republika, ime države pa se je spremenilo v Federativna ljudska republika Jugoslavija (FNRJ).

⁵⁴Mikola, str. 133-136.

*Slika 7: Josip Broz Tito na poti skozi Rogatec v 60. letih prejšnjega stoletja.
(vir: osebni arhiv)*

Že med potekom druge svetovne vojne je leta 1942 na območju stare Jugoslavije nastal AVNOJ (Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije). 21. novembra 1944 je AVNOJ sprejel odlok o prehodu sovražnikovega imetja v državno last, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi premoženja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile. Določila so bila takšna, da vsa last nemškega rajha in oseb nemške narodnosti, z izjemo tistih oseb, ki so se borile za Jugoslavijo, preide v državno last. Tudi vsem vojnim zločincev in njihovim pomagačem, ne glede na njihovo državljanstvo, se imetje vzame in preide v državno last. Enako velja pa tudi za ljudi na območju Rogatca, ki so med vojno pomagali Nemcem.⁵⁵

Povojno obdobje je trajalo v obdobju 1945 – 1964. V prvih povojnih letih – 1946-1948 se je število obrtnikov v Rogatcu zmanjšalo. Nekaterim je bila obrt celo odvzeta in nikoli vrnjena. V letih 1945-1962 pa se je obrt razvijala dokaj hitro, čeprav ne tako hitro kot pred letom 1945. V Rogatcu je takoj po drugi svetovni vojni bilo dvajset različnih vrst obrti, kar nam dokazuje, da je obrt imela še vedno zelo pomembno vlogo. Mikola poudarja, da je v letih 1955-1962 prišlo do upada obrti, tako, da so nekatere obrti, ki so imele v Rogatcu zelo dolgo pomembno vlogo, izginile. To so bile npr.: krojaška, kovaška, usnjarska, mizarska.⁵⁶

Po letu 1947 pa so bila s strani Krajevnega ljudskega odbora Rogatec ustanovljena tudi številna državna podjetja. Prvih šest podjetij je bilo ustanovljenih leta 1947, med katera so spadala: Trgovina z mešanim blagom, Ključavničarstvo, Strojno mizarstvo, Pekarna, Steklobrusilnica, Hotel »POŠTA«.⁵⁷

⁵⁵Mikola, str. 150.

⁵⁶Mikola, str. 156-158.

⁵⁷Mikola, str. 162-164.

Po letu 1960 so se v Rogatcu zavzeli za določene posodobitve in nove pridobitve. Leta 1965 je bilo skozi trg asfaltirano cestišče. Pred tem je tam stala makadamska cesta, ki je povzročala veliko prahu, ko so se peljali po njej. Poleg tega so se zavzeli tudi za asfaltiranje stranskih cest, glede na to, da so bile vse makadamske. Istega leta je bila narejena tudi cestna razsvetljava. Na novo sta bila zgrajena dva mostova čez potok Draganjo. Poskrbeli pa so tudi za vodovod ter omrežje.⁵⁸

V Rogatcu so vse skozi njegovo zgodovino veliko vlogo imeli tudi sejmi, ki so se po vojni še vedno pojavljali in so potekali vsak prvi petek v mesecu. Poleg njih je obstajala tudi dramska skupina, ki je v Rogatcu delovala okrog leta 1954. Po vojni je bilo predstavljenih celo nad petintrideset del. Velikokrat pa je dramska skupina sodelovala z ljudmi iz druge strani Sotle, kar še je eno dejstvo, ki nam dokazuje, da je Sotla ljudi med seboj združevala.⁵⁹

Omeniti je treba tudi ložansko kamnoseštvo, ki se je začelo že v prejšnjem stoletju, ko so začeli izkoriščati drobnozrnati sivozeleni kremenčev peščenjak za izdelavo naravnih brusnih kamnov. Kamne so lomili v kamnolomih in jih nato vozili v Dobovec in tudi v Rogatec, kjer so izdelki dobili dokončno obliko. Največji kamnoseški podjetnik je sprva bil Jurij Plevčak in nato Emanuel Bauman, ki je vse skupaj zaposloval preko 200 ljudi. Proizvodnjo naravnih brusov so zaradi množičnega pojava silikoze leta 1959 ukinili.⁶⁰

Poleg brusov so kamnoseški mojstri izdelovali tudi portale, kipe in stopnice, v gozdovih loga pa so še danes dobro vidni ostanki številnih kamnolomov ložanskega kamna, ki pričajo o nekoč močno razširjeni obrti.⁶¹

4.2.11. Osamosvojitve Slovenije

Leta 1980 je umrl Josip Broz Tito - predsednik Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), s čemer so se začele gospodarske in politične razmere zaostrovali. Sčasoma se je v Sloveniji porajala vse večja želja, da zapusti Jugoslavijo in postane samostojna država. Decembra leta 1990 je tako v Sloveniji že potekal plebiscit o osamosvojitvi, junija naslednje leto pa je Slovenija postala samostojna država. JLA je že dan po osamosvojitvi s silo skušala preprečiti slovensko samostojnost. To je v Sloveniji povzročilo desetdnevno vojno, v kateri je

⁵⁸Tušek, str. 166-167.

⁵⁹Tušek, str. 169.

⁵⁹Škerjanec, str. 182-184.

⁶⁰Krklec, str. 176.

⁶¹<https://obcina.rogatec.si/gospodarstvo/turizem/> (dostop: 19. 1. 2022).

bila JLA poražena. Kljub temu pa je JLA pustila nekaj škode, saj je na našem območju z njene strani bil uničen oddajnik na Boču.

Takratna situacija v Rogatcu je bila dokaj krizna, saj ljudem, ki so včasih delali v bivših republikah, ni več bila zagotovljena pokojnina. Med drugim je bila za krizo kriva tudi meja, saj je bilo veliko ljudi iz Rogatca takrat zaposlenih na Hrvaškem, ki pa niso imeli velikega zaslužka.

Pristop Slovenije k Evropski uniji je pomenil izboljšanje zadev. Po več letih je bila leta 2014 ponovno odprta železniška povezava Rogatec – Đurmanec. Leta 2005 so v Rogatcu dobili nov most in sodobno križišče. Pet metrov širok stari kamniti most na državni cesti v središču Rogatca nadomestili z osemmetrskim betonskim.⁶²

4.2.12. Rogatec danes

Občina Rogatec danes meri približno 40 km², v njej pa živi okrog 3100 prebivalcev. Občina je bila ustanovljena leta 1994 in je nastala iz takratne komune Šmarje pri Jelšah, ki se je preoblikovala v pet manjših samostojnih občin. V Rogatcu je devet naselij, razporejenih v tri krajevne skupnosti: Dobovec, Donačka gora in Rogatec. Kraj se z več kot 700-letnimi trškimi pravicami uvršča v najstarejše trge v Sloveniji.⁶³

Rogatec je poln kulturnozgodovinskih in naravnih znamenitosti. Izmed kulturnozgodovinskih znamenitosti ima poleg Dvorca Strmola in Trga v Rogatcu, še posebej pomembno vlogo Muzej na prostem, ki je največji slovenski muzej na prostem. V okolici kraja je možen sprehod do izvira reke Sotle in ogled krajinskega parka Boč, katerega simbol je velikonočnica. Pomembna turistična destinacija pa je tudi Donačka gora, na vrhu katere stoji križ. Prvotni križ je bil postavljen že leta 1934, vendar je bil kasneje porušen in ponovno postavljen v letih 1991-1992.⁶⁴ Donačka gora je bila leta 1990 razglašena tudi za naravni spomenik.⁶⁵ Poleg vsega tega deluje tudi lokalni konjeniški klub Strmol in nogometni klub – NK Mons Claudius.

Čeprav v Rogatcu ni več tako živahno kot nekoč, mu bo bogata zgodovina vedno dajala pomembno vlogo in ga ohranjala živega.

⁶²Časnik Delo (27. 7.2005), letnik 47, številka 172.

⁶³<https://obcina.rogatec.si/o-obcini/> (dostop: 15. 2. 2022).

⁶⁴<https://www.rogatec.si/kriz-na-donacki-gori/> (dostop: 15. 2. 2022).

⁶⁵ Vodnik po dvorcu Strmol

4.3. Vloga reke Sotle ter odnos med Slovenci in Hrvati v Občini Rogatec

Reka Sotla že skozi celotno zgodovino predstavlja mejo med hrvaškim in slovenskim prostorom. Izvira v gričevju v Logu, na slovenski strani, od koder je čudovit razgled na domače gozdove.

Na vsaki strani Sotle živimo Slovenci, Hrvati in tudi priseljenci, ki smo še danes med seboj dokaj povezani. Živimo, kot da ne bi bilo meje, ljudje hodimo tu in tam po nakupih, se ukvarjamo s športom in obiščemo svoje sorodnike. Skratka, živimo kot sosedge. Tudi nekoč je Sotla poleg meje imela podobno vlogo. Občanka Rogatca, gospa Preskar opisuje: *Sotla je kot mejna reka pomenila srečevanje, kopanje mladih v čisti vodi... Danes ni več tako, saj je voda dokaj onesnažena. Pravi tudi, da je Sotla z mlinom v Spodnjem delu Rogatca dajala kruh mlinarju Janku, ki je bil po srcu zelo dober in plemenit.*

Ko pa so med 2. sv. vojno Nemci in Hrvati postavili žično ograjo, meja pa je bila Sotla, prehod ni bil mogoč. Široka Sotla je imela pregrado, ljudje iz okolice pa niso smeli preko pregrade na drugo stran. Mlinarjevi pomočniki pa so obvladali večšine skakanja. Ko so Nemci izselili iz Rogatca učitelje, duhovnike... na Hrvaško, so smeli vzeti s seboj le najpomembnejše. Kdor je našel zatočišče v bližnji vasi, je prišel na breg Sotle. Tam je ob določeni uri počakal, vajenec je s slovenske strani imel zavitek oblačil, zlezal na sredino pregrade in ga vrgel na hrvaško stran. Tako je bilo rešenih precej zagat. Po zraku sta potovala tudi sol in tobak.

Povedala je tudi, da se tega spomni iz pripovedovanja svoje družine. *Moja mama je v otroškem vozičku pripeljala do mlina zavitek garderobe do hiše mlinarjevih. Ko je bil »zrak čist« in ko je bil stražar proč od meje, je zavitek vzela iz predala, ga oddala vajencu in bilo je urejeno. Tudi sol je romala z one strani Sotle na podoben način v Slovenijo.*⁶⁶

Njene besede dokazujejo, da je Sotla imela nedvomno veliko vlogo. Ljudi je med seboj povezovala, s pomočjo nje pa so si tudi pomagali.

⁶⁶Preskar, M. 2022, Vloga reke Sotle ter odnos med Slovenci in Hrvati v občini Rogatec (osebni arhiv 31. 1. 2022). 20

4.4. Pomembnejši kulturno zgodovinski spomeniki

4.4.1. Dvorec Strmol

Prve omembe stolpa v Rogatcu segajo v 15. stol. Prvič se leta 1436 omenja kot den Turn, ko je prevzel Jakob Strmolski iz Strmola vzhodno od Kranja celjske fevde na Rogaškem. Koropec omenja, da je Jakob tu v fevd poleg stolpa pri Rogatcu s 15 domci, dobil tudi travnike in pašnike, štiri kmetije v Mršečki vasi, pet v Žabniku (Sabiakch), eno v Cerovcu, dve v Brestovcu (Wrestobecz), dve v Sečovem, mlin ob Sotli in šestinšestdeset veder gornine. Tako se je kmalu zatem izoblikovalo rogaško strmolsko gospostvo.⁶⁷ V Rogatcu je bila rogaška gosposčina razdeljena na dva dela, in sicer na Grad Gornji Rogatec in na Gosposčino Strmol.⁶⁸

Že leta 1448 je stolp v fevd od škofa prevzel knez Friderik Celjski. Deset let kasneje ga je za krški fevd sprejel Henrik Strmolski, kateremu je sledil Janez Strmolski (1470). Istega leta ga je knez v fevd podaril Ahacu Hertenfelderju, leta 1479 pa Andreju Strmolskemu.⁶⁹ Kasnejši lastniki so se pogosto menjavali: med 1488 in 1511 je stolp bil v lasti Janeza Lambergerja rogaškega, 1512 je s fevdom gospodaril Janezov svak Ahac Lindeški, od leta 1534 pa njegova hči Kristina. Po njej je leta 1550 fevd v last sprejela Sofija, žena Ruperta Welzerja. V letih 1509-1518 je gospodaril Krištof Tumperger in v letih 1517-1569 Janez Erazem Tumperger. Za njimi je leta 1571 sledila Elizabeta Frankopanska oz. kasneje poročena Alapi, leta 1573 pa Jožef Dornbeški. Nato so se lastniki razvrstili: baroni Reisingi (1600-1682), grofje Petazzi (1682-1739), grof Chamari (1739-1804), baron Wintershofen (1804-1807), grof Anton Attems (1807-1845), za rodbino Attems pa so imeli od leta 1848 in vse do leta 1945 fevd v lasti Windischgraetzi.⁷⁰

Paolo Santonino v svojih popotnih dnevnikih opisuje tudi grad: *Zunaj mesta, na gričku nasproti gradu Gornji Rogatec, ima visoko in prostorno hišo plemeniti gospod Jakob, ki se je malo poprej poročil z lepo ženo; dobrote in preudarnosti ima mož več kot bogastva.*⁷¹

⁶⁷Koropec, str. 76.

⁶⁸Erjavec, str. 25.

⁶⁹Koropec, str. 80.

⁷⁰Koropec, str. 67.

⁷⁰Erjavec, str. 25.

⁷⁰http://www.gradovi.net/grad/strmol_pri_rogatcu_dvorec (dostop: 15. 1. 2022).

⁷¹Santonino, str. 78.

*Slika 8: Dvorec Strmol pred obnovo v samostojni Republiki Sloveniji.
(vir: <https://grajska-restavracija-strmol.si/wp-content/uploads/2019/02/Dvorec-Strmol-nekoc.jpg>)*

Dvorec Strmol stoji severozahodno od trga v Rogatcu, nasproti gradu Gornji Rogatec. Zaradi svoje skromne zgradbe je bil sprva označen kot stolp. V 16. stoletju, ko je bil v lasti plemiške družine Dornberg, pa je dobil podobo srednjeveškega gradu. Takrat so mu zaradi obrambe pred turškimi vpadi prizidali še en stolp in vse obdali z obzidjem ter obrambnimi stolpiči. Večkrat so ga spreminjali v 17. in 18. stoletju, ko so z njim gospodarili Reisingi. Obrambni stolpi in obzidje so bili odstranjeni ter slednji nadomeščeni z nizko zidano ograjo. Višina prvotnega stolpa je bila prilagojena ostali stavbi, ob njej pa je bila zgrajena tudi manjša stavba z notranjim dvoriščem. Dodali so mu renesančno poslikavo z geometrijskimi liki v modro-sivi barvi, kar ga je spremenilo v dvorec. V 18. stoletju so bili lastniki grofje Petazzi, kateri so dvorcu dodali štukature. Ko je bil dvorec v lasti grofa Jožefa Petazzija so poslikali tudi celotno kapelo, prvič omenjeno leta 1682, ki je bila posvečena sv. Vincenciju Ferrerskemu.⁷²

Ob gradu je stal tudi park s sistemom sprehajalnih poti in obzidanim Marijinim studencem (sliki 10 in 11). Park naj bi nastal v 17. ali 18. stol. in je obsegal okrog 3 ali 4 ha zahodno in severno od dvorca. Južno od parka je bil postavljen steklenjak. Narejena je bila tudi manjša enonadstropna stavba z notranjim dvoriščem, kjer je v začetku 20. stoletja bilo okrajno sodišče. Tam naj bi včasih bil prostor za ujetnike. Fasado dvorca so kasneje prebarvali in v notranjosti uredili sobe za stanovalce.⁷³

⁷²Vodnik po dvorcu Strmol.

⁷³Vodnik po dvorcu Strmol.

⁷³<https://www.rogatec.si/dvorec-strmol/> (dostop: 10. 1. 2022).

Slika 9: Dvorec Strmol danes.

(vir: https://www.rogatec.si/wp-content/uploads/2013/12/Strmol-Rogatec_naslov1.jpg)

Dvorec Strmol predstavlja pomembno kulturno in zgodovinsko središče Rogatca, ima pa tudi status kulturnega spomenika. S strani občine Rogatec je bil večkrat obnovljen, in sicer v letih: 1996, 2003 in 2014.⁷⁴ Sprehod po dvorcu ponuja odkrivanje novih prostorov in nam daje občutek, kako so skozi čas tukaj prebivali ljudje. Življenje nekoč pa v nas vzbujajo tudi slikovite razstave, koncerti, tematska vodstva in gledališki prizori, ki tukaj občasno potekajo, čeprav v teh časih manj, vendar verjamem, da bo dvorec kmalu znova zaživel.

Slika 10: Dvorec Strmol v Franciscejskem katastru leta 1824 (vir: AS 177)

Slika 11: Marijin studenec (vir: osebni arhiv)

Ob gradu so bile speljane sprehajalne poti, zraven pa je stal tudi vodnjak oz. studenec, ki je bil eden izmed glavnih virov pitne vode. Danes je iz srednjeveškega obdobja ohranjen Marijin studenec, ki ga na zgornji sliki predstavlja rumen krog.

⁷⁴<https://www.rogatec.si/dvorec-strmol/> (dostop: 10. 1. 2022).

4.4.2. Grad Gornji Rogatec

Pomembno vlogo je imel srednjeveški grad nad trgov, ki je bil del rogaške gosposčine in je sodil med pglavitne krške fevde v Savinjski marki. Leta 1130 se posest omenja kot Roas, leto 1192 pa predstavlja prvo neposredno omembo gradu pod nazivom Purch ze Rohacz. Zgrajen je bil najverjetneje že ob koncu 11. stoletja in spada med najstarejše gradove na Slovenskem.⁷⁵

Traungavski krajišniki so bili prvi fevdniki, po letu 1192 pa se za njimi omenjajo deželnoknežji ministerialci iz Slovenskih Konjic, med katerimi se omenjata Bertold in Štefan – Perhtoldus et Stephanus de Rohas, ki kot priči nastopata v neki listini iz leta 1197 in sta po svojem novem gradu sprejela tudi ime. Do 13. stoletja je imel grad v lasti rod Rogaških, izmed katerih je bil zadnji Henrik Rogaški. Nato so grad v last dobili Liechtensteinerji in ga leta 1301 za 700 mark srebra prodali Ulriku Žovneškemu (pozneje Celjskemu).⁷⁶ Friderik Žovneški je zaradi dolgov zastavil svoje premoženje (vključno z gradom Rogatec) Wulfingu Edlingu Guštanjskemu in Diepoldu II. Kacenštajnskemu in z njima sklenil dogovor, da bosta v njegovo ime upnikom poravnala vse dolgove.⁷⁷ *Žovneški gospodje so uvedli varovanje gradu po grajskem fevdnem pravu, pri čemer je moral grajski oskrbnik (gradiščan), ki je bil obenem poveljnik grajske posadke, skrbeti za obrambo trga in gradu in na njem bivati, vendar ne domovati.*⁷⁸

Leta 1304 je bila s strani krških škofov posest tudi formalno podeljena Žovneškim (Celjskim). Po izumrtju Celjanov jo je prevzel deželni knez, ki jo je oddajal v upravljanje svojim oskrbnikom. Leta 1475 sta bila oskrbnika Viljem Turjaški in od 1486 do 1503 Hans Rogaški (Rohitscher). Po Hansu je posest podedoval njegov svak Ahac Lindeški, kateremu je sledila njegova hči Kristina. Njej je sledila Ahacova vnukinja Zofija, soproga Ruperta Welzerja iz Spiegelfelda. Ko je bila posest v njenih rokah, je grad pogorel. To se je zgodilo poleti leta 1574. Za krivega so obdolžili Sigmunda Huberja. Požar naj bi se pričel pri kuhinjskem dimniku in se potem razširil na strehe. Ker je bilo skoraj vse iz lesa, se je požar hitro širil. Gorelo naj bi dve uri in neuničena naj bi ostali vinska klet, dve pritlični mali izbi, zidovi ter stolpi. Zofija se je kmalu lotila njegovega obnavljanja, saj je sebi in otrokom želela priskrbeti stanovanje. Grad je bil kmalu obnovljen in imel je tri nadstropja s tremi akti. Lastniki gradu so se od leta 1586, ko

⁷⁵http://www.gradovi.net/grad/rogatec_grad_gornji_rogatec (dostop: 14. 2. 2022).

⁷⁶AS 1063/4006. Arhiv Republike Slovenije, *Prodaja gradu Rogatec Ulriku II. Žovneškemu*, 18. 8. 1301.

⁷⁷AS 1063/4018. Arhiv Republike Slovenije, *Zastava gradov Žovnek, Lemberg pri Šmarju in Rogatec*, 13. 8. 1326.

⁷⁸Kos, str. 365-366.

je bil ta še v Zofijini posesti, pogosto menjavali. Po njej je imel grad v zakupu Ehrenreich Welzer, ki je grad povsem obnovil in za to porabil 5000 goldinarjev. Leta 1681 je lastnik gradu bil Seifried knez pl. Eggensberški, leta 1730 Marija Šarlota kneginja Eggensberška, po njej pa Eleonora in Marija Terezija grofica pl. Leslie, rojena pl. Eggenberg. Po njej je leta 1770 grad v zakup sprejel grof pl. Leslie, 30. avgusta 1805 Anton grof Lamberg in Anton grof Attems. Zadnji lastniki so bili Attems, ki so grad prenehali vzdrževati. Leta 1810 je grad še stal, kasneje pa je začel postopoma razpadati. V 19. stoletju je ostalo še nekaj zidovja, danes pa le njegovi ostanki.⁷⁹

Slika 12: Grad Rogatec danes.

(vir: https://gradovislovenije.si/wp-content/uploads/2018/03/grad_rogatec1.jpg)

Poleg tega, da je bil grad prostor, kjer so bivali gospodarji, je imel tudi vojaško obrambno vlogo. Omembo gradu zaznamo v popotnih dnevnikih Paola Santonina, kanclerja oglejskega patriarhata in humanističnega potopisca, ki je leta 1487 obiskal Rogatec.⁸⁰ V svojih dnevnikih opisuje prihod v »mesto Rohacz« in pri tem tako opiše rogaški grad:

*...Nad njim (Rogatcem) se dviga na bližnjem hribu grad istega imena, ki ima dvoje med seboj povezanih predgradij. Malo pod gradom je še tretje, od katerega držita dva zidova do mesta ob vznožju. Tako je mogoče na to in na ono stran, z gradu v mesto in narobe, v primeru potrebe izmenoma pošiljati brambovce oziroma sprejemati begunce. Tudi omenjeni Huni so poskušali zavzeti grad, a trudili so se zaman. Ni čuda, da je kraj tako na tleh, saj so ga po žalostnih poročilih domačinov sovražniki požgali trikrat v šestnajstih letih...*⁸¹

⁷⁹http://www.gradovi.net/grad/rogatec_grad_gornji_rogatec (dostop: 15. 2. 2022).

⁸⁰Erjavec, str. 26.

⁸¹Santonino, str. 78.

Kot je iz njegovih zapiskov moč zaznati, je imel grad tri obzidja. Bil je obdan z dvema povezanima obzidjema, nižje pa je bilo še tretje obzidje, ki je bilo povezano s trgom in je omogočalo z gradu v mesto in obratno pošiljati vojake ter sprejemati begunce.⁸² Zahodno od gradu je bil stolp - *Streckturm*, v katerem naj bi bile ječe in mučilnica. Pri vhodu je bil dvizni most ter prostor imenovan *Deliquenten – Uber gabsort*, kjer je rogaški magistrat prodajal graščinski oblasti obsojence, po navadi tlačane na krvavo obsodbo.⁸³

Poleg Santonina grad omenja tudi nemški vitez in pesnik, Wolfram von Eschenbach, ko opisuje bivanje na gradu leta 1212. Njegovo najbolj znano delo je srednjeveški viteški roman, napisan v verzih, imenovan *Parzival*. Glavni junak romana je Parzival, ki ob spoznavanju viteških vrednot, učenju poguma in doživljanju strahu, preraste iz majhnega dečka v pravega viteza. V poslušanju zgodb meniha Tavridenta Parzival spoznava njegovo potovanje po slovenskih deželah, ko je jezdil od Sevilje do majhnega območja na Štajerskem (pokrajino tudi omeni), poleg Celja omenja še Rogatec in Hajdino.⁸⁴

*In ko sem v iskanju pustolovščin prišel do Rogatca (Rohas), so se mi postavili po robu možje slovenskega rodu... Iz Celja sem se tedaj odpravil pred Rogatec, kjer sem se tri ponedeljke pošteno bojeval in mislim, da se nisem slabo izkazal...*⁸⁵

Rogatec Santonino in Wolfram von Eschenbach omenjata že v 13. in 15. stoletju, kar nam dokazuje, da je bil že v preteklosti zelo pomemben kraj.

4.4.3. Trg Rogatec

V 13. in 14. stoletju je iz večjih vasi na različnih lokacijah nastalo več novih trgov. Pri nastanku teh so imele pomembno vlogo predvsem prometne poti, rečni prehodi ter upravne in cerkvene postojanke. Trški zametek Rogatec bi naj nastal v 5 km oddaljenem Tržišču pri Rogaški Slatini, ki se omenja 1234 in 1239.⁸⁶ Ležal je na levem bregu potoka Draganje na nadmorski višini 220 m. Severno je bila Donačka gora, na jugu pa reka Sotla z državno mejo.⁸⁷

⁸²Erjavec, str. 26-27.

⁸³Erjavec, str. 26.

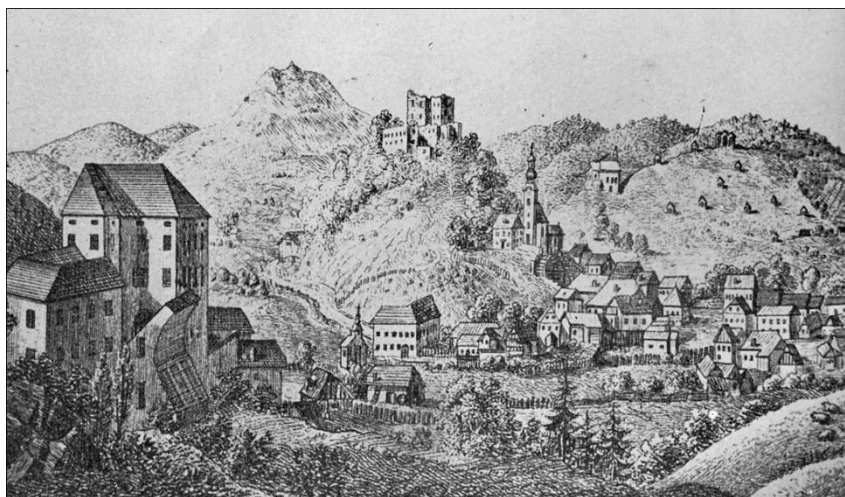
⁸⁴Ciglencečki, str. 176-178.

⁸⁵Leitzman, (3., popravljena izdaja, 1947), Prozni prevod verzov 497,7 – 499,8 (deveta knjiga).

⁸⁶Oset, str. 15.

⁸⁷<https://www.rogatec.si/kaj-videti/kulturne-znamenitosti/srednjeveski-trg-rogatec/> (dostop: 3. 2. 2022).

Rogatec je bil kot trg prvič omenjen 1283. Med 12. in 15. stol. je bil najpomembnejše tržno naselje v krški posesti in v Savinjski marki. Svoj prostor je našel ob križišču pomembnih prometnih poti, kar mu je omogočilo razcvet trgovine in obrti. Začelo je nastajati meščanstvo, ki se ni ukvarjalo več z obdelavo zemlje kot fevdalci ter podložniki, vendar s trgovino in obrtjo. S tem je povezan nastanek mitnice v trgu leta 1464 in pridobitev sejmskih pravic v začetku 16. stoletja. Spadal je med večje trge, med leti 1346 in 1487 pa se zaradi obzidja omenja tudi kot *appidum* ali *stadt* – obzidano mesto, kar pa zaradi premajhnega števila prebivalcev najverjetneje ni postal.⁸⁸ Poleg obzidja je v tem obdobju imel tudi dvoje vrat (Zgornja in Spodnja) ter manjša za dostop k cerkvi in na grad. Orožen piše, da so bila tržna vrata na južni strani odstranjena 1. maja 1867.⁸⁹ Trg sta varovala Grad Gornji Rogatec in Strmol.

*Slika 13: Trg Rogatec z rogaškim gradom na hribu, levo v ospredju Strmol; litografija (ok. 1830).
(vir: http://www.gradovi.net/grad/data/gornjirogatec/rogatec_1830_neznani.jpg)*

*Slika 14: Trg Rogatec danes.
(vir: osebni arhiv)*

⁸⁸Erjavec, str. 26-27.

⁸⁹Orožen, str. 208.

6. februarja leta 1535 so bile na Dunaju, kot piše v pismu, Rogatcu na prošnjo trškega sodnika, sveta in občine Rogatca, s strani Kralja Ferdinanda, podeljene pravice, svoboščine in tudi grb:

Kralj Ferdinand podeli na prošnjo trškega sodnika, sveta in občine iz Rogatca (n. richter vnnd rat vnnd gemain vnnsers marckts Rohitsch) kraju vse tiste pravice in svoboščine, ki so jih podelili že njegovi predniki. Ferdinand določa za kraj tudi grb, ki je v dokumentu opisan in narisano...S tem pismom, zapečatenim z Našim visečim kraljevim pečatom, ki je bilo sestavljeno v Našem mestu Dunaju šestega dne meseca februarja, po rojstvu našega ljubega gospoda Kristusa tisoč petsto in petintridesetem Naših rajhov, rimskega v petem in ostalih v devetem let.⁹⁰

V listini o podelitvi grba iz leta 1535 je na polju predstavljen renesančni rdeči ščit. Na sredini ščita je upodobljen velik srebrno-bel stolp. Tik ob njem na levo in desno stran stojita dva manjša okrogla stolpa s koničasto rdečo streho, ki sta 2,5-krat manjša od osrednjega. Na vrhu stolpa so štiri in ne tri cine, kot je napisano v besedilu podelitve:

Zato smo po tehtnem premisleku trgu Rogatcu dodelili v nadaljevanju opisani grb kot rdeč ščit, znotraj katerega je stolp iz belih kvadratnih kamnov, njegova vrata imajo dvignjeno zapornico, na vsaki strani sta stražna stolpiča s po eno puškarnico in stožčasto streho, stolp ima na sredi pravokotno okno ali lino in nad tem je venec, pod njim dve puškarnici, zgoraj tri cine in rdeča streha, ki ima na konici vrha rumeno kroglo, da bo grb in podoba iz pisma Našega častitljivega kralja narejen in pobarvan in tak na novo podeljen.⁹¹

Slika 15: Grb Rogatca iz leta 1535.
(vir: PAM 334)

⁹⁰PAM 334. Pokrajinski arhiv Maribor, Potrditev pravic, odlok o določitvi grba kraja, 6. 2. 1535.

⁹¹PAM 334. Pokrajinski arhiv Maribor, Potrditev pravic, odlok o določitvi grba kraja, 6. 2. 1535.

Na sliki iz knjige Ludwiga Kobla in Hansa Pircheggerja *Steirische Ortswappen* je narisana grb na osnovi opisa zgodovinarja Ignacija Orožna iz leta 1880. Grb je drugačen kot grb, ki je opisan zgoraj.⁹²

*Slika 16: Naslikan grb na osnovi opisa Orožna.
(vir: Rogatec s kraji)*

Sejemske pravice so bile trgu podeljene leta 1550, in sicer s strani cesarja Ferdinanda I. V Rogatcu je bil vsako sredo tržni dan ter trikrat na letu sejmi (na dan sv. Marjete, sv. Jerneja in sv. Križa). Leta 1745 so bile sejemske pravice potrjene s strani Marije Terezije, ki jih je 1. decembra 1550 podelil kralj Ferdinand I. in nato 31. marca 1599 Ferdinand II., kar je 30. aprila 1701 potrdil cesar Leopold I. in še 25 septembra 1717 Karel VI. Odločbo o sejmih je leta 1789 spremenil Jožef II. in v Rogatcu je od takrat naprej potekalo šest kramarskih in živinskih sejmov letno, in sicer 24. februarja, 21. marca, 25. maja, 13. junija, 14. septembra in 30. novembra.⁹³

V drugi polovici 15. stoletja se je z roparskimi napadi Ogrov, Turkov, Martolozov in drugih začelo nemirno obdobje. Prvi turški vpad je bil leta 1476, ko je v Rogatec prišlo 4500 napadalcev. Na srečo so bili tega leta pred Rogatcem odbiti, vendar so kljub temu v okolici povzročili veliko škode. Leta 1530 je cesar Ferdinand I. ukazal, da morajo *vsi moški v krogu dveh milj okoli naselja rabotati štiri dni* z namenom, da bi utrdili obmejna mesta in trge, ki so jih Turki uničili. Mednje so spadali Maribor, Ptuj, Ormož, Celje in Rogatec. S tem je Rogatec ponovno dobil obzidje z dvojimi vrati, ob katerih se je pobirala mitnina.⁹⁴

⁹²Erjavec, str. 29.

⁹³PAM 377. Pokrajinski arhiv Maribor, *Potrditev pravic*, 1.12.1550.; PAM 930. Pokrajinski arhiv Maribor, *Potrditev pravic*, *trga Rogatec in odredba o zamenjavi tedenskih sejmov*, 29.12.1768.; Erjavec, str. 29-30.

⁹⁴Erjavec, str. 28 in 31.

Leta 1532 so trg ponovno napadli Turki, ki so se iz Avstrije vračali preko Štajerske.⁹⁵ Zaradi obnovljenega obzidja, se do Rogatca niso povzpeli, vendar so ponovno povzročili veliko škode v okolici in 22. septembra požgali Sv. Jurij pod Donačko goro. Leta 1570 so Turki napadli Strmol.⁹⁶ Ker se je turška nevarnost vse bolj stopnjevala so štajerski deželni stanovi leta 1551 sprejeli sklep, da morajo obmejni kraji, vključno z Rogatcem, zbrati strelce za obrambo. Tako je Rogatec že istega leta dobil za stalno vojaško posadko četo strelcev in Turki se Rogatcu kasneje niso več neposredno približali. Izgradnja novega obzidja in nastanek vojaške posadke potrjujeta, da je bila prometna, trgovska in obrambna vloga rogatca zelo velika.⁹⁷

V Rogatcu pa niso bili prisotni le Turki, vendar so se pojavili tudi dobro oboroženi madžarski uporniki, Martolozi, ki so ropali po Štajerski in Kranjski in so leta 1573 napadli grad Strmol. Takratnemu graščaku Strmola, Dornbergu so na pomoč prišli rogaški meščani in skupaj jim je uspelo pregnati napadalce.⁹⁸

Santonino na temo roparskih napadov opisuje:

*Mesto Rogatec je postavljeno v krogu in obdaja ga staro, od požarov počrnelo in mestoma podrto obzidje. Svoj čas je bil kar dobro utrjeno, dandanašnji pa je v razvalinah in v njem živi malo ljudi, tako da je videti kot Oglej. Huni in Ogri so ga oplenili in opustošili, potlej pa je še pogorelo v silnem požaru. Omenjeni Huni so poskušali zavzeti grad, vendar so si zaman prizadevali. Ni čuda, da je kraj tako na tleh, saj so ga po žalostnih poročilih domačinov sovražniki požgali trikrat v šestnajstih letih.*⁹⁹

O samem Rogatcu je napisal:

*Tega dne smo po dolgem premoru odšli odondod in prišli po petih miljah v mesto Rogatec (Rohacz). Spremljal nas je plemeniti mož gospod Andrej Galemberger, kastelan na gradu Rogatec, z dvema slugama; z nami so bili gospod Sikst Freisteiner, župnik na Polskavi (Pulschka), gospod Martin, župnik v Vitanju (Baytenstayn), in gospod Klement, župnik v Hočah, naši običajni popotni spremljevalci in več drugih duhovnikov, tako da nas je bilo vsega sedemnajst jezdecev. Skoraj vsak dan se je četica povečala, saj ti kraji niso varni pred ropi in nasilstvi.*¹⁰⁰

⁹⁵Erjavec, str. 28.

⁹⁶Orožen, str. 16.

⁹⁷Erjavec, str. 28.

⁹⁸Erjavec, str. 31.

⁹⁹Santonino, str. 78.

¹⁰⁰Santonino, str. 78.

Ljudje so se srečevali z vojnami, naravnimi katastrofami, požari v letih 1613, 1621 in 1692 in kugo.¹⁰¹ 7. maja leta 1646 je župnik Philipp Terpin svojemu škofu poročal, da so okužene župnija sv. Križa in vse župnije ob Sotli.¹⁰² Kuga je prizadela kar 182 hiš v trgu in okolici. Z namenom, da bi preprečili še več smrti, je bilo prepovedano zbiranje ljudi in pokopavanje tistih, ki so umrli za kugo. S prepovedjo zbiranja ljudi so odpadle birme ter ostale cerkvene slovesnosti.¹⁰³ Sredi trga stoji na osmerokotnem stebru in pravokotnem podstavku Marijino znamenje, ki je bilo postavljeno leta 1689 in spominja na obdobje, ko je v Rogatcu razsajala kuga.¹⁰⁴ 23. julija 1887 se je v Rogatcu zgodila še ena nesreča, ko je padala za pest debela toča in razbijala strehe hiš v trgu, podobno kot je to počel tudi potres leta 1909. Leta 1782 so se v Rogatcu pojavile tudi kobilice, ki so uničile proso, turščico, ajdo, travnike in drevje. Prvič se tega leta niso pojavile, vendar podatkov o njihovem pojavu iz prejšnjih let ni.¹⁰⁵

Vloga trga je počasi začela pešati. Tržani so v odnosu do svojega trškega gospoda bili v marsičem sorodni odnosom podložnikov do njihovih zemljiških gospodov. Zemljiški gospod se je do tržana in meščana manjših mest obnašal podobno kot do podložnika, zaradi česar so se tržani počutili manj vredne, njihov položaj pa je bil bližje vaškemu podložniku kot svobodnemu meščanu. K slabenju trške vloge je pripomogel tudi zaton fevdalizma in razvoj kapitalističnih odnosov. Fevdalni sistem je počasi začel razpadati in pojavili so se prvi kmečki upori. Vzrokov za kmečke upore je bilo veliko, najpomembnejši so bili pretirana tlaka, brezpravnost podložnikov ter izvajanje terorja nad kmečkim prebivalstvom.¹⁰⁶ Leta 1515 je potekal slovenski kmečki upor, ki je bil največji in najbolj organiziran kmečki upor in je trajal kar nekaj mesecev. Pisnih virov o tem kmečkem uporu na območju Rogatca nimamo, vendar je najverjetneje bil prisoten tudi na Zgornjem Sotelskem. Leta 1573 je potekal hrvaško-slovenski kmečki upor, ki se je pričel v Štatenbergu in Stubici in se razširil do Podčetrka. Rogaški gospodje se v upor niso vključili. Podložniki gospodarja Strmola Jožefa Dornberga in hrvaškega soseda Ratkaya so celo pomagali pri zatiranju upora. Gospodarja sta na svojem bojnem pohodu pri Podčetrku napadla uporne kmete, večkrat pa sta tudi ropala in plenila. *O tem početju priča poročilo skrbnika gradu Gornji Rogatec, ki je poročal v Gradec deželnemu glavarstvu, da si je Dornberg po svojem pohodu nad upornike napolnil vse hleve z uplenjeno živino.*¹⁰⁷

¹⁰¹Grobelnik, str. 42.

¹⁰²Orožen, str. 17.

¹⁰³Grobelnik, str. 44.

¹⁰⁴Grobelnik, str. 44.

¹⁰⁵Erjavec, str. 32-33.

¹⁰⁶Erjavec, str. 36-38.

¹⁰⁷Erjavec, str. 36-38.

4.5. Rogaška župnija

Rogaška župnija naj bi nastala leta 1072, ko je salzburški nadškof Gebhard novoustanovljeni krški škofiji podelil samostansko posest. Rogatec je postal eden izmed petih glavnih fevdov krške škofije. Krški škofje so postali lastniki Rogatca in postavljali tu duhovnike.¹⁰⁸

Zgodovinarja Kovačič in Orožen trdita, da se Rogatec prvič omenja komaj leta 1491 in, da je rogaška cerkev leta 1491 bila le kapela, ki je bila podložna Sv. Križu. Trditvi seveda ne držita, saj se Rogatec v določenih listinah omenja že veliko prej.¹⁰⁹ V svojih zapiskih ga omenja tudi Santonino, ko leta 1487 poroča o župniku Gregorju, ki je takrat bil že dolgo duhovnik v Rogatcu: *V mestu je tik ob vznožju grajskega hriba farna cerkev svetega Jerneja, ki jo vodi gospod Gregor, star očak in strog duhovnik.*¹¹⁰ Grobelnik navaja tudi, da se že leta 1322, 1334 in 1338 v listinah pod imenom »plebanus in Roatz« omenja župnik Anton iz Rogatca.¹¹¹ Cerkev omenja tudi zgodovinar Koropec, ki opisuje: *Tržan Janko in njegov zet Janko sta kupila od vdove Neže 1359 desetine za 80 mark in 1363 Janez sam od Eslove vdove Trude desetine za 14 mark okoli trga. Vse to sta podelila za Marijin oltar rogaške župnijske (Jernejeve) cerkve in tako omogočila pri njem kaplansko mesto.*¹¹² Sklepamo lahko, da je že v 14. stol. v Rogatcu stala lastniška cerkev krških škofov, iz katere je nastala župnija.

V Rogatcu je cerkveno središče nastalo v 6 km oddaljenem območju in se je imenovalo Sv. Križ pri Rogatcu. Na tem območju je bila zgrajena svetokriška cerkev v romanskem slogu, katere prvi patron je bil oglejski patriarh, kasneje pa Celjski grofje ter Habsburžani. Svetokriška cerkev, ki je stala tam, je bila nadžupnija oz. dekanija, ki je imela patronat nad cerkvenimi podružnicami Kostrivnico, Sv. Hemo, Sv. Urbanom na Cmerekcu, Sv. Petrom na Medvedovem selu, Sv. Antonom v Stopercah, Rogatcem, Sv. Rokom, Sv. Florijanom in Žetalami. Cerkve so imele svoje uradne namestnike – vikarje, ki so opravljali službo v navedenih cerkvah. Iz vikarstev so se nato razvile župnije. Pri župniji Sv. Jerneja se vikariat, izločen iz župnije Sv. Križ omenja leta 1364.¹¹³ Sprva je bil podrejen župniji Sv. Križ, ok. leta 1500 pa je postal samostojna župnija. S tem je cerkev Sv. Jerneja od Sv. Križa prevzela upravljanje podružnic Sv. Florijana, Žetal in Sv. Roka. Pred letom 1760 je cerkev dobila status nadžupnije, ki so jo 1789 združili z dekanijo Sv. Križ. V 18. stoletju je cerkev Sv. Jerneja postala dekanija.¹¹⁴

¹⁰⁸Grobelnik, str. 34.

¹⁰⁹Grobelnik, str. 34.

¹¹⁰Santonino, str. 78.

¹¹¹Grobelnik, str. 34.

¹¹²Koropec, str. 79.

¹¹³Erjavec, str. 34-35.

¹¹⁴Dekanija Rogatec, str. 54.

4.5.1. Cerkev Sv. Jerneja, Rogatec

Cerkev sv. Jerneja, ki je v Rogatcu stala že v srednjem veku je imela pomembno versko ter politično vlogo. Bila je varuh politične fevdalne oblasti in vazalno lastniškega sistema.

V Rogatcu je najprej bila postavljena grajska kapelica, ki je bila posvečena Sv. Jerneju, vendar jo je leta 1738 župnik Andrej Schmutz dal porušiti in med leti 1738 – 1743 nad trgom, kjer je v 13. stoletju že stala istoimenska cerkev, saj so tistega stoletja postavljali več cerkva Sv. Jerneju v čast, dal zgraditi sedanjo cerkev.¹¹⁵ Orožen pripoveduje, da je kapela najverjetneje bila premajhna in dotrajna, kar je bil razlog, da jo je župnik Schmutz porušil.¹¹⁶ Sedanja arhitektura je pripisana mariborskemu gradbenemu mojstru Jožefu Hoferju. Novo cerkev je leta 1760 posvetil nadškof Karel Mihael Attems.¹¹⁷ Na južni steni nad stranskim vhodom je vzidana plošča, ki govori o nastanku cerkve leta 1743: *Ad M.D.G. et S. Bartholomaei honorem post V annorum laborem Vetere DestrVCta noVa pretlosa Ac Malor eXstrVXIIt. Sub A. S. P., Prevod: V večjo čast božjo in v čast sv. Jerneju po petih letih dela stara porušena in nova dragocena ter večja zgrajena v času Andreja Schmutza.*¹¹⁸

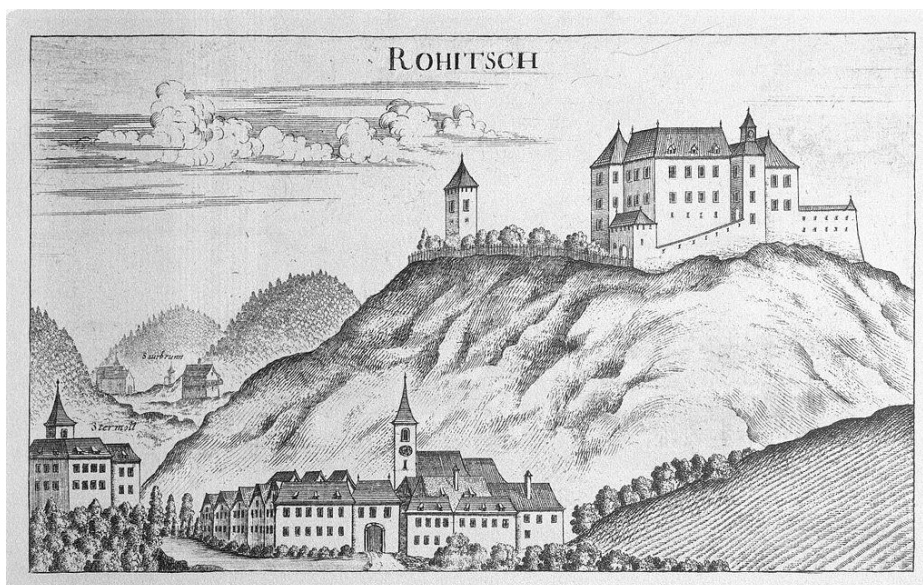
Slika 17: Vzidana plošča, ki govori o nastanku cerkve leta 1743.
(vir: osebni arhiv)

¹¹⁵Grobelnik, str. 81.

¹¹⁶Orožen, str. 89.

¹¹⁷Dekanija Rogatec, str. 54.

¹¹⁸Grobelnik, str. 83.

*Slika 18: Prva podoba cerkve leta 1681.
(vir: Georg Matthäus Vischer - Topographie ducatus Stiriae, 1681)*

*Slika 19: Cerkv sv. Jerneja danes.
(vir: osebni arhiv)*

Cerkv stoji v severnem delu trga na privzdignjeni terasi. Tloris vsebuje prezbiterij z zakristijo in oratorijem na J strani, ladja s kapelama in zvonik. Ladja s kapelama ima tloris štirilista oz. deteljice. Nova cerkev je bila postavljena v baročnem slogu, kar potrjuje baročna čebulasta streha. Od stare cerkve je ostal del zvonika, ki je bil leta 1797 po požaru porušen in poleg baročne čebulaste cerkve s strani Franca Bradača leta 1809 ponovno zgrajen. Podolgovata ladja

se ob obeh straneh odpira v kapeli (širša kraka), proti prezbiteriju in zvoniku pa prehaja z obočnima slavolokoma (ožja kraka).¹¹⁹ Pokrita je s češko kapo, katero podpirajo štirje vogalni

slopi trapeznega prereza. Prezbitenarij je ožji in nižji od osrednjega prostora ter za dve stopnici dvignjen. Prav tako je obokan s češko kapo, k njemu pa je prizidana zakristija, nekoč tlakovana z velikimi ploščami, danes pa z opečnim tlakovcem, ki je pokrita je z banjastim obokom. Iz nje so izpeljane tudi stopnice, ki vodijo na prižnico in v oratorij oz. »gospoški kor«. Strop oratorija je raven. Oratorij se danes uporablja predvsem za shranjevanje liturgičnih predmetov.

Cerkev ima tri vhode; glavni vhod skozi zvonik, stranski vhod na južni strani in vhod skozi zakristijo. Skozi glavni vhod vstopimo pod pevski kor in nato v podolgovato ladjo. Na obeh straneh so zavite stopnice, ki vodijo v kor. Kor ima spredaj izbočeno obliko, njegova ograja pa je zidana ter v sredini prekinjena za širino orgel. Izpod kora je osrednji prostor. Štirje mogočni slopi, ki stojijo na stičiščih stranskih in prečnih sten, so okrašeni z dvojnimi, enojnimi in polovičnimi zidnimi oporniki in kapiteli. Osrednjo kupolo nosijo slopi, ki so povezani z loki, medtem ko kupola v prezbitenariju stoji na kotnih slopih, ki so med seboj povezani z obstenskimi loki.¹²⁰

Freske, ki krasijo notranjost cerkve je nemogoče spregledati. Za njihov nastanek bi naj po dolгих letih raziskovanja, bil leta 1744 zaslužen avstrijski slikar Josef Ferdinand Fromiller. Nad prezbitenarijem je odprt pogled v nebo, kjer je poveličan sv. Jernej in štirje cerkveni očetje. Nad ladjo se dviga kupola, na kateri je naslikana sv. Trojica s teološkimi krepostmi, sv. Janezom Krstnikom, apostoli in evangelisti.¹²¹ Leta 1859 so bile s strani furlanskega slikarja Tomaža Fantoni in njegovega brata Frančiška, obnovljene vse freske v cerkvi. Obnovila in popravila sta predvsem evangelista Sv. Janeza in Sv. Luko. Zadnja obnova, za katero je bil zaslužen Aleš Sotlar, je potekala od leta 1993 do 1996. Popravljal je Sv. Jakoba ter odstranil ornamente, ki so bili dodani leta 1859. Freske nimajo le estetskega pomena, vendar vključujejo tudi versko vsebino. V cerkvi najdemo tudi več oltarjev: Veliki oltar, Slavoločna oltarja, Oltar sv. Antona Padovanskega in Rožnovenski oltar. O oltarjih nimamo veliko virov, vemo pa, da niso delo enega samega mojstra. Veliki oltar naj bi naredil rogaški rezbar Štefan Mersi, rožnovenski njegov sin Janez Jurij in Oltar Sv. Antona pripisujejo mojstru Jožefu Straubu. Pomembno vlogo predstavlja prižnica, ki zagotovo spada med najlepše dele cerkve. Kot tudi oltar Sv. Antona je prižnica nastala s strani Jožefa Strauba, dokončno pa sta jo naredila Anton Podkrižnik in njegov sin. Vloga prižnice je bila dokaj velika, saj je bila osrednje mesto oznanjevanja Božje besede in verskih pravic. Na njej so se govorile svetopisemske zgodbe in razlagal krščanski nauk, katerega namen je bil, da se udejanji tudi v življenju. Orgle so prav tako pomemben del cerkve, saj polepšajo cerkveno vzdušje in povečajo ljubezen do cerkvene glasbe. Narejene so bile leta

¹²⁰Grobelnik, str. 81.

¹²¹Dekanija Rogatec, str. 54.

1743 v orgelski delavnici Janeza Frančiška Janečka v Celju, vendar so v cerkev bile postavljene leto kasneje. 1858 so se tržani Rogatca odločili za nove orgle in leto kasneje jih je orgelski mojster Leonhard Ebner že izdeloval.

Slike križevega pota, ki nas vodijo po cerkvi, so iz leta 1856. Križev pot ima samo dvanajst postaj, vendar jih predstavlja štirinajst. Leta 1900 so morali po vzoru križevega pota v Šentpavlu v Savinjski dolini rezbarji izdelati nov križev pot, ampak se ideja ni uresničila.

Jaslice, ki stojijo v cerkvi, so nepogrešljive. Poleg tega, da obogatijo cerkev, nas tudi povezujejo ob najlepšem času v letu. Cerkev ima dvojne jaslice. Starejše so delo znanega podobarja Miloša Hohnjeca iz Celja, mlajše pa je iz žgane gline izdelal akademski kipar Viktor Konjedič iz Kranja.

Do leta 1790 je ob cerkvi stalo pokopališče, kar potrjuje v steno zvonika vzidan nagrobnik z napisom: Hier liegt begraben der edel und vest herr Georg Gambziz der in Gott Entschlaffen ist den 21. marti 1630 jar, seines alters 55 jar, deme gott und uns allen ein froliche auferstehung verleichen wolle. Amen. V prevodu: Tu je pokopan plemeniti gospod Georg Gambziz, ki je umrl v Bogu 21. marca 1630, star 55 let, ki mu Bog in vsi mi želimo srečno vstajenje. Amen.

V tleh ladje je bela nagrobna plošča, kjer je napis: EPITATHIUM ADM. RDI. AC DOCTISSIMI DNI. MAGISTRI COELESTIN PINELLI, PAROCHI ROVCENSIS FIDELIS, DIE 30. 8-BRIS 1677 VITA DEFUNCTI. SISTE VIATOR, TE EXPECTO. CERTE AD ME VENIES. NOS SEDEAS, VENIAS. Napis nam dokazuje, da so v njej ostanki tukajšnjega župnika Celestina Pinellija. V prevodu: Nagrobnik ... Celestina Pinellija, vdanega Rogaškega župnika, 30. oktobra 1677 umrlega. Postoj popotnik. Tebe pričakujem. Gotovo prideš k meni. Zato ne sedi, pridi!¹²²

V svojih popotnih dnevnikih cerkev omenja Santonino, o kateri je zapisal:

*V mestu je skoraj tik ob vznožju grajskega hriba farna cerkev Sv. Jerneja, ki jo vodi gospod Gregor, star očak in strog duhovnik. Cerkev ima pod seboj dve podružnici. Navada je, da za to cerkev prezentira častiti gospod škof krški, vendar ga je pred nekaj leti zamenjal presvetli gospod cesar, ki je od njega prevzel tudi grad in mesto.*¹²³

Cerkev Sv. Jerneja ni le prelepa cerkev, ki je napolnjena z bogato zgodovino kraja, vendar daje Rogatcu poseben pomen, ki ga kot kraj še bolj obogati.

¹²²Grobelnik, str. 81.

¹²³Santonino, str. 78.

4.5.2. Podružnična cerkev Sv. Hijacinte Marescotti, Rogatec

Na severovzhodnem obrobju Rogatca, na griču nad cerkvijo Sv. Jerneja se je leta 1730 se je Andrej Schmutz lotil zidave cerkve Sv. Hijacinte. Zgrajena je bila v letih od 1730 do 1738. Tako sta v Rogatcu v obdobju trinajstih let (1730-1743) nastali dve novi cerkvi (Cerkev Sv. Jerneja in Podružnična cerkev Sv. Hijacinte). Cerkev bi naj bila delo mariborskega gradbenega mojstra Jožefa Hofferja, ki je zgradil tudi farno cerkev v Rogatcu. Cerkev je obrnjena proti zahodu. Notranjo razporeditev so morali predvsem načrtovati, saj objekt stoji na griču in na malce nepopolnem terenu. Kljub temu preseneča, da je prezbiterij z velikim oltarjem na zahodni strani. Ladja je pravokotne oblike z zaobljenimi vogali, prezbiterij pa je nekoliko nižji in ožji in ima triosminski zaključek. Ob njegovem južnem delu stoji zakristija. Ostenje ladje in prezbiterija členijo toskanski pilastri. Cerkev ima podolgovata okna, katera obdajajo dekorativni okvirji. V zadnjem nadstropju je lesen zvonik, ki je pokrit s korenasto streho. Cerkev ima dva vhoda: na južni strani z letnico 1735 in eden, ki vodi v zakristijo. Notranjost cerkve je svetla in domača. Baročni oltarji, sonce, ki sije v cerkev ter obnovljene orgle, ji dajejo posebno toploto. V cerkvi so tri oltarji: glavni veliki oltar, ki zavzema vso prednjo steno prezbiterija ter stranska oltarja sv. Družine in Sv. Janeza Nepomuka, ki stojita ob sprednjih stenah ladje ob prehodu v prezbiterij. Poleg stranskih oltarjev sta stala kipa sv. Aleksija ter kip sv. Rozalije, ki pa sta zaradi vlage popolnoma razpadla, medtem ko je kip v grobu ležečega Kristusa v glavnem oltarju iz istega časa še vedno ohranjen in obnovljen. Omeniti je treba sv. Hijacinto, ki kleči v podnožju križa. Oblečena je v redovniško obleko in zazrta v trpečega Kristusa. Sliko je izdelal celovski slikar Josef Ferdinand. Ob sliki sta kipa žalujoče Matere Božje in apostola Janeza, podobno kot tudi v trinajsti oz. Špornovi kapeli nekdanjega križevega potu.¹²⁴

Baročna prižnica stoji na severni strani ladje, v njo pa vodijo lesene stopnice. Ograja prižnice je okrašena s trakovi, školjkami ter cvetovi. Posebnost je baldahin, na katerem je školjka, iz nje pa pijejo ovce. Zraven njih stoji Jezus in celoten prizor tako nosi svetopisemsko sporočilo o Božjem usmiljenju in ljubezni.¹²⁵ Leta 1771 je bil na poti do cerkve speljan križev pot, katerega bi naj postavil in ustanovil Frančiškan p. Fortunat Dolenc iz hrvaške in kranjske province Sv. Križa, kar piše tudi v posebni listini imenovani Instrumentom benedictionis. Razvrščenih je bilo trinajst kapel, štirinajsta pa je bila v cerkvi Sv. Hijacinte, kjer je bil božji grob. Za vzdrževanje cerkve in kapelic ni bil določen nihče, kar je tudi razlog, da so kapele počasi začele razpadati.

¹²⁴Grobelnik, str. 110-111.

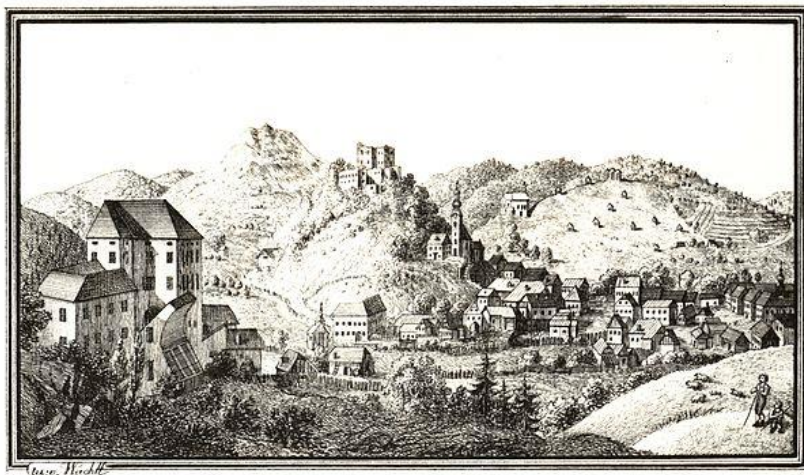
¹²⁵Dekanija Rogatec, str. 62-63.

V času župnika Franca Smrečnika (1815-1846) so jih podrli, ostali pa sta le dve: ena na gornjem delu starega pokopališča, kjer je bila zgrajena Berlisgova grobnica, druga pa na vrhu hriba, v kateri je grobnica Berlisgove rodbine, imenovana Špornova kapela.

Od leta 1790 je v uporabi bilo tudi novo pokopališče, ki stoji v neposredni bližini cerkve Sv. Hijacinte. Leta 1856 so se na pobudo nadžupnika Franca Sorčiča začela obnovitvena dela. Obnavljati so se začele cerkvene klopi, prebeljeni so bili zidovi, odstranjen je bil poškodovani oltar, kipi so bili porazdeljeni po ostalih oltarjih... Stroški za to so znašali 228 fl. Že naslednje leto 1857 je cerkev poškodovala strela in uničila zvonik, poškodovala kipe, stene... Občinska uprava je ponudila pomoč pri obnovi cerkve. Na mestu, kjer je bil poškodovan zvonik, so cerkvi podaljšali streho. Kljub temu je cerkev postajala vedno bolj zapuščena. Cerkev in kapele so bile nato prepuščene propadu. Od leta 1870 cerkev ni bila več primerna za rabo, zato je bil izdan odlok, da se zapre. Zadnja sv. maša je potekala 2. novembra 1875. Za ponovno obnovo cerkve se je zavzel poštár in posestnik Jožef Šporn, ki je začel zbirati sredstva. Za obnovo cerkve so nabrali 965 fl, vendar je bil denar uporabljen zaman. Cerkev je tako od 1877 do 1890 izgubila vse obresti. Leta 1887 so bili ponovno obnovljeni vsi zidovi, veliki oltar in prižnica ter prebeljeni zunanost in notranost. 1895 je cerkev dobila lestene.

Zanimivo je, da do leta 1907 cerkev ni imela zvonika. Pozimi leta 1925 je močan veter poškodoval cerkveno streho. Po obnovi zvonika, niso cerkve deset let obnavljali, med 2. svetovno vojno pa so se obnove ponovne pričele s pevskim korom, ki se je spremenil v utrdbo s strojničnim gnezdrom. Leta 1979 pa so cerkev zopet prebarvali ter jo prekrili. Preurejena cesta v Trške gorce in vedno večji promet je spodbudil, da se je cerkev vedno bolj uničevala. Pri tem je sodelovala tudi vlaga, ki je poškodovala notranje omete in opremo. Cerkev je bila tako potrebna ponovne prenovne. Pri tem so sodelovali Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Celju in gradbeni strokovnjaki. Nekateri farani in krajani so pomagali s prostovoljnimi delom in tako je imela cerkev do leta 2000 novo podobo. V decembru leta 2002, ko je škof dr. Anton Stres blagoslovil obnovljene orgle, je bila cerkev vključno z Janečkovimi orglami in obnovljenimi instrumenti, dokončno obnovljena. Cerkev se danes uporablja za poslavljanje od naših rajnih.¹²⁶

¹²⁶Grobelnik, str. 111-117.

*Slika 20: Rogatec ob koncu 18. stoletja – desno od cerkve je križev pot.
(vir: osebni arhiv)*

Cerkev sv. Jerneja in podružnična cerkev sv. Hijacinte pa nista bili edini dve, ki sta nastali, vendar je ob koncu 18. stoletja v bližnji okolici Rogatca bilo zgrajenih še več manjših podružničnih cerkev – Sv. Donat na Donački gori in Sv. Marija Loretska na Ložnem.

5. ZAKLJUČEK

Skozi raziskovanje smo ugotovili, da ima kraj Rogatec izjemno bogato snovno in nesnovno zgodovinsko dediščino. Njegova zgodovina je obširna, vendar je kljub temu mestoma prisotnih še vedno veliko sivih lis neraziskanih obdobj. K temu je verjetno pripomogla burna zgodovina, tako majhen kraj kot je Rogatec, pa morda ni bil vedno kos vsem dogajanjem in vplivom različnih nadoblasti, kar je privedlo do delnega nepovratnega uničenja številnih materialnih in pisnih zgodovinskih virov.

Kot obmejni kraj je Rogatec bil, in še vedno je, kraj na prepihu, kjer so se mešale kulture in narodi, pri čemer je imela nedvomno veliko vlogo reka Sotla, ki je mejna reka postala že v času Frankovske države. Na vprašanje ali je reka Sotla ljudi med seboj povezovala ali razdvajala bi lahko odgovorili, da je reka ljudi med seboj predvsem povezovala, kar je vidno iz pričevanj starejših občanov Rogatca. Ljudje ob nasprotnih bregovih reke so lažje preživljali svoj vsakdan ob medsebojni pomoči in povezovanju, kot pa da bi živeli izolirano eden od drugega.

Ugotovili smo, da je poleg Dvorca Strmola in Gradu Gornji Rogatec predvsem pomemben tudi Trg Rogatec, ki je bil omenjen že v 13. stoletju in je bil že od nekdaj središče kraja. V njem so poleg sejmov, ki so se odvijali v 16., 17. in 18. stoletju, nastajale tudi najpomembnejše gospodarske dejavnosti. Kot dokaz pomembnosti Rogatca v širšem območju nam pričajo številni pisni viri in obiski zgodovinskih veljakov. Sam vpliv kraja, tudi zaradi konstantnih političnih in gospodarskih sprememb, danes morda res ne seže do njegovega vpliva v preteklih zgodovinskih obdobjih, vendar če se naslonimo na tezo iz uvoda, da je zgodovina živa le, če jo poznamo, lahko zaključimo, da je zgodovina Rogatca še kako živa.

6. SEZNAM LITERATURE

KNJIŽNI VIRI:

1. Ciglencečki, J., S. Ciglencečki 2018, Spiritual Adolf Hytrek in legenda o Gralovem gradu na Boču - Časopis za zgodovino in narodopisje 89, 1-2, str. 167–193.
2. Grobelnik, A. 2003, Sopotnica življenja. – Rogatec, Nadžupnijski urad Rogatec.
3. Koropec, J. Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta 10. (XLV.), RVI zv. Maribor, 1974.
4. Kos, D. 2005, Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja. – Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
5. Krog, B. Rogatec – umetnostno zgodovinski spomeniki kot odsev lokalne zgodovine in ljudskega izročila. Maribor, 2021.
6. Leitzman, (3., popravljena izdaja, 1947), Prozni prevod verzov 497,7 – 499,8 (deveta knjiga).
7. Marinc, I. Erjavec, F. Masera, J. Škerjanec, F. Krklec, I. Tušek, A. 1985, Rogatec s kraji Dobovec, Donačka gora in Stojno selo. – Rogatec, Krajevna skupnost.
8. Orožen, I. 1890, Das Bisthum und die Diözese Lavant: Das Dekanat Rohitsch. – Maribor.
9. Oset, T. Rogatec in bližnja okolica v popisu deželnega prebivalstva leta 1754. Maribor, 2011.
10. Santonino, P. 1991, Popotni dnevniki. – Ljubljana, Mohorjeva založba.
11. Skok, M., M. Pernat. 2012, Vodnik Gozdna učna pot k debeli bukvi. Žetale.
12. Vidmar, L. Kemperl, M. 2014, Barok na Slovenskem – Ljubljana, Cankarjeva založba.
13. Enciklopedija Slovenije, zv. 10. 1996, – Ljubljana, Mladinska knjiga.
14. Dekanija Rogatec, Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Celje. 2009. – Celje, Društvo Mohorjeva družba.
15. Vodnik po dvorcu Strmol, 2019, – Rogatec, Zavod za kulturo, turizem in razvoj Rogatec.

USTNI VIR:

1. Preskar, M. 2022, Vloga reke Sotle ter odnos med Slovenci in Hrvati v občini Rogatec (osebni arhiv 31. 1. 2022).

ARHIVSKI VIRI:

1. PAM 334. Pokrajinski arhiv Maribor, Potrditev pravic, odlok o določitvi grba kraja, 6. 2. 1535.
2. PAM 377. Pokrajinski arhiv Maribor, Potrditev pravic, 1.12.1550.
3. PAM 930. Pokrajinski arhiv Maribor, Potrditev pravic, trga Rogatec in odredba o zamenjavi tedenskih sejmov, 29.12.1768.
4. AS 1063/4006. Arhiv Republike Slovenije, Prodaja gradu Rogatec Ulriku II. Žovneškemu, 18. 8. 1301.
5. AS 1063/4018. Arhiv Republike Slovenije, Zastava gradov Žovnek, Lemberg pri Šmarju in Rogatec, 13. 8. 1326.

ČASOPISNI VIR:

1. Časnik Delo (27. 7.2005), letnik 47, številka 172.

SPLETNI VIRI:

1. <https://www.rogatec.si/dvorec-strmol/> (dostop: 15. 2. 2022)
2. <https://obcina.rogatec.si/gospodarstvo/turizem/> (dostop: 19. 1. 2022).
3. <https://obcina.rogatec.si/o-obcini/> (dostop: 15. 2. 2022).
4. <https://www.rogatec.si/kriz-na-donacki-gori/> (dostop: 15. 2. 2022).
5. http://www.gradovi.net/grad/strmol_pri_rogatcu_dvorec (dostop: 15. 1. 2022).
6. http://www.gradovi.net/grad/rogatec_grad_gornji_rogatec (dostop: 14. 2. 2022).